

HLAVNÉ POLITICKO-DIPLOMATICKÉ A VOJENSKÉ DISPOZÍCIE PRI UTVÁRANÍ HRANÍC SLOVENSKA V ROKOCH 1918 – 1919

(druhá časť)*

MARIÁN H R O N S K Ý

HRONSKÝ, M.: Main Political, Diplomatic and Military Dispositions in Forming of Slovakia Borders 1918 – 1919. *Vojenská história*, 5, 2, 2001, pp 20 – 40, Bratislava.

The study deals with breakthrough events of 1918 – 1919 when the borders of Slovakia have been formed with special focus on their formation between Czecho-Slovakia and Hungary. In its introductory parts the study refers to the important and complex situation, in which Czech and Slovak representatives concentrated their efforts at elaboration of background materials in order to justify their statements and requirements then in writing elaborated to 11 memoranda and officially submitted to the Peace Conference in Paris. The part describing formation of the 2nd demarcation line, in which the author stated new aspects and new documents on the decision concerning the 2nd demarcation line, is of special importance.

Military History. Slovakia. Formation of borders 1918 – 1919.

Práve v čase, keď čs. legionársky zbor z Talianska dokončoval obsadenie prvej, t. j. Pichonovej demarkačnej čiary medzi Slovenskom a Maďarskom, začala sa 18. januára 1919 v Paríži mierová konferencia. Záujem celého sveta sa upriamil na túto záverečnú kapitolu veľkého vojenského konfliktu 1914 – 1918. Viedenský kongres z roku 1815 či Berlínsky kongres z roku 1878 sa nedali porovnávať s Parížskou mierovou konferenciou. A to nielen z hľadiska mocenských záujmov, ktoré boli v hre, ale najmä množstvom spleťtých otázok, ktoré čakali na riešenie. Problémy mierovej konferencie sa sústreďovali na osud troch porazených cisárstiev v Európe a Ázii, na osud ich spojencov, na nové hranice a na celkové usporiadanie Európy a sveta po vojne. Ešte v novembri 1918 sa zdalo, že sa na nej zúčastnia aj zástupcovia porazených štátov, ale už v decembri 1918 sa rozhodlo, že prítomné majú byť iba víťazné štáty a ich spojenci. Tie mali vypracovať návrhy predbežných dohôd, ktoré potom predložia porazeným na schválenie. Delegácie porazených štátov mali teda iba obmedzenú úlohu: mohli sa písomne vyjadriť k predbežným návrhom. Mierové zmluvy sa mali uzavrieť so všetkými zainteresovanými štátmi. Štáty, víťaznou Dohodou uznané za spojenecké, medzi ktoré patrilo aj nové Česko-Slovensko, mohli ústne i písomne predložiť svoje návrhy a žiadosti a podľa potreby i dopĺňovať konkrétnymi dôvodmi.

Na mierovej konferencii nové štátne reprezentácie vznášali návrhy na územia, na ktoré si v mnohých prípadoch nárokoval aj iný štát. V komplikovaných národnostných pomeroch ani dôsledná aplikácia práva národov na sebaurčenie nemohla vyriešiť spravodlivé rozčlenenie strednej a juhovýchodnej Európy, lebo čisto etnické hranice sa nedali realizovať. Pritom etnické hranice sa často nezhodovali ani s historickými hranicami. Táto situácia, spolu s ohľadmi geopolitickými, strategickými, hospodárskymi a dopravnými, vytvárala z rokovaní o stanovení hraníc nových štátov veľmi zložitý problém. Pri rokovaníach o mierových zmluvách so spojencami Nemecka, ku ktorým patrilo aj bývalé Rakúsko-Uhorsko, vstupovali do hry často rozporné záujmy samotných dohodových veľmocí. Pritom vytváranie nových štátov bolo nevyhnutne podmienené súladom záujmov a predstáv veľmocí o povojnovom usporiadaní

* Tento príspevok voľne nadväzuje na prvú časť štúdie, ktorá bola pod rovnakým názvom publikovaná in: *Vojenská história*, roč. 2, 1998, č. 3, s. 29 – 46.

strednej Európy. Takto v súhrne nad všeobecným princípom sebaurčenia prevážili pokusy zabezpečiť životaschopnosť a hospodársku i vojenskú sebestačnosť nových štátov. ČSR so svojou integrálnou súčasťou – Slovenskom – nebola v tomto smere žiadnou výnimkou.

Príprava mierovej konferencie v Paríži bola po skončení prvej svetovej vojny nesporne najdôležitejšou starosťou politikov všetkých zainteresovaných štátov. Ich delegácie, vrátane česko-slovenskej, sa sústreďovali predovšetkým na vypracovanie podkladových materiálov a na zdôvodnenie stanovísk a požiadaviek. Samostatný česko-slovenský štát bol už síce vyhlásený a v provizórnych hraniciach začal i existovať, ale mierová konferencia mala cestou mierových zmlúv vysloviť definitívny súhlas veľmocí s touto novou jednotkou v strednej Európe a určiť jej konečné hranice. Prioritou vedúcej českej politickej reprezentácie bolo nesporne dosiahnuť historické hranice troch hlavných krajín „staré koruny české“ (Čiech, Moravy a Sliezska), čo napokon očividne dokumentujú aj mierovej konferencii písomne predložené čs. memorandá, ktorých bolo spolu jedenásť.¹ Nevyhnutná pozornosť sa však venovala aj vymedzeniu územia Slovenska, ktorému bolo venované memorandum č. 5: *Slovensko. Územné nároky na Slovensku*² a čiastočne memorandum č. 2: *Územné nároky Československej republiky*.³ V podstate české krajiny sa mali získať na základe historického práva a Slovensko na základe prirodzeného práva na sebaurčenie.

Je známe, že rozhodujúcu úlohu pri konečnom formulovaní a predkladaní čs. memoránd zohrával v Paríži čs. minister zahraničných vecí Edvard Beneš, ktorý spolu s ministerským predsedom Karlom Kramářom (ako oficiálnym vedúcim delegácie) stál na čele čs. delegácie na mierovej konferencii. No k príprave týchto čs. memoránd sa prišlo ešte na konci vojny vo vlasti v tzv. hraničnej komisii iniciovanej pražským Národným výborom a 29. 11. 1918 Predsedníctvo ministerskej rady rozhodlo o zriadení Úradu pre prípravu mierovej konferencie v Paríži.⁴ Tu sa od konca novembra postupne sústreďovali podklady na vypracovanie memoránd a napríklad už 30. 11. 1918 na rokovaní etnografického a vojenského odboru komisie pre prípravu mierovej konferencie sa uznieslo, „*aby podané písomné referáty zůstali prozatím tak, jak jsou pro informaci ministra Beneše a z nich teprve zhotoví se a přeloží mírovou Kanceláří výtah, jak by sloužil informaci pro ostatní kruhy mírové konference.*“⁵ Po týždni sa už kalkulovalo s tým, že oficiálnymi vyjednávačmi síce budú K. Kramář a E. Beneš, ale pre niektoré otázky iba E. Beneš. K dispozícii budú mať v čs. delegácii pomerne široký okruh odborných poradcov, rozdelených na tri veľké skupiny (sekcie): na skupinu etnograficko-geografickú a strategickú, ďalej národnohospodársku a napokon žurnalistickú. Každá sekcia mala zozbierať čo najúplnejší materiál a pripraviť referáty v čo najhutnejšej, jasnej a krátkej forme. Keď už budú mierové rokovania v prúde, sekcie musia vyjednávačom priebežne poskytovať informácie ústne a v prípade potreby v krátkom čase pripraviť aj písomný elaborát. No v každom prípade, potom v Paríži: „*Celá delegace musí vystupovat jako zcela jednotné těleso*“ – zdôrazňovalo sa v príslušnom zápise schôdze etnografického a vojenského odboru komisie z 8. 12. 1918.⁶

O počiatku prác na vypracovaní podkladových materiálov pre mierovú konferenciu zo slovenskej strany najviac informujú zápisnice Klubu slovenských poslancov z 18. – 25. 11. 1918.⁷ V tom čase už niektorí Slováci v Prahe (ako napríklad Fedor Houdek) pracovali spolu

¹Boli vo francúzštine so súběžným nemeckým prekladom uverejnené in: Raschhofer, H. (ed.): Die tschechoslowakischen Denkschriften für die Friedenskonferenz von Paris 1919/ 1920. Carl Heymanns Verlag in Berlin W 8 1937. Pozri k tomu tiež HOUDEK, F.: Vznik hranic Slovenska. Bratislava 1931 s. 299, HRONSKÝ, M.: Boj o Slovensko a Trianon 1918 – 1920. Bratislava 1998, s. 207.

²RASCHHOFER, H. (ed.): c. d., s. 158/159 – 204/205 + prílohy (Karte Nr. 9 – 11)

³Tamže, s. 44/45 – 56/57 + príloha (Karte Nr. 3).

⁴Archív ústavu T. G. Masaryka (ďalej ATGM), Praha, BA? Konference, kr. č. 1 – 206 – Mírová konference 1918, č. 24.

⁵Archív Ministerstva zahraničních věcí ČR (ďalej AMZV ČR), Praha, Pařížský archiv (ďalej PA), zv. 56, č. 6980.

⁶Tamže.

⁷Slovenský národný archív (ďalej SNA), Bratislava, V. Šrobár – pozostalost', kr. č. 5, inv. č. 29.

s Čechmi v odborných komisiách pre prípravu materiálov na mierovú konferenciu a vzápätí k nim pribudli ďalší – ako Igor Hrušovský, Jozef Škultéty, Emil Stodola a iní. Avšak treba mať na zreteli, že v prvom období po skončení vojny nebolo na Slovensku pokoja, a najmä času uskutočniť a zorganizovať hlbší výskum na prípravu dokumentačného materiálu pre čs. memorandá č. 2 a 5 o teritoriálnych otázkach Slovenska na mierovú konferenciu. No na základe prác slovenských a českých bádateľov i vojakov (E. Stodolu, J. Škultétyho, L. Niederleho, J. Vlčeka, V. Dvorského, A. Boháča, R. Kalhousa a iných), predsa len sa podarilo do konca januára 1919 predložiť pomerne slušnú dokumentáciu.⁸

Práve na jej základe, ako aj na základe poznatkov, ktoré sa cez vojnu zhromažďovali vo vedení čs. zahraničného odboja, bola potom v Paríži urobená konečná redakcia spomínaných čs. memorand č. 2 a 5 s prekladom do francúzštiny.

Istú a rozhodne nie bezvýznamnú úlohu tu zohrávali aj názory samotného prezidenta T. G. Masaryka na otázku hraníc Slovenska, ktorý už v roku 1915 poslal americkým krajanom známy náčrt (mapku) budúceho česko-slovenského štátu aj s koridorom k juhoslovanskému štátu. Okrem toho istý východiskový materiál tu predstavovala práca T. G. Masaryka *Nová Evropa*, ktorej časť už vyšla v časopise Čechoslovák v poslednom roku vojny⁹ a ktorá obsahuje dosť rozsiahle historické, kultúrne, hospodárske, etnografické a ďalšie geopolitické rozbor, zdôvodňujúce nielen právo Čechov na vlasť v historických hraniciach, ale aj prirodzenosť pripojenia Slovenska k novému štátu. No napríklad aj v časopise S. Watsona *The New Europe* II., 19. 2. 1917 v Londýne Masaryk uverejnil článok *Budoucí postavení Čech*, kde načrtáva aj južnú hranicu budúceho štátu: „*Jižní hranice od Užhorodu, Košic, etnickou hranicí, řekou Iplem, Dunajem... ako strategického včetně Prešpurku...*“¹⁰

Je nesporné, že Masarykove názory na južnú hranicu budúceho štátu našli svoje miesto aj v Benešovom zvláštnom memorande, s ktorým 6. novembra 1918 oboznámil predsedu francúzskej vlády a ministra vojny Geoga Clemenceaua a ktoré žiadalo obsadiť strategické body; medzi nimi boli aj Bratislava, Komárno, Ostrihom, Vacov, Rimavská Sobota, Košice, Čop, Marmaroš-Sziget.¹¹ Preto možno predpokladať, že tieto názory zohrali svoju úlohu aj pri dosť chvatnom vymedzení Benešovej línie z 25. 11. 1918, resp. prvej demarkačnej čiary medzi Slovenskom a Maďarskom, na čo sme už poukázali v prvej časti tejto štúdie.¹²

Pri geografickej charakteristike územia Slovenska očividne dominantnú úlohu zohrávali geografické útvary strategického charakteru, ktoré bývajú pokladané za nositeľov špecifiky – teda Karpaty a Dunaj. Pritom Karpatský oblúk s Tatrami na severe zároveň predstavoval aj bývalú historickú uhorsko-haličskú hranicu. Tieto dve dominanty priamo korešpondovali nielen so zásadou geografickej a prirodzenej jednoty územia Slovenska, ale aj s chápaním slovenského historického teritória „Od Tatier k Dunaju“, alebo už v roku 1918 slovenskou politickou reprezentáciou viac používanému označeniu súvislého pásu slovenského územia „*Od Prešporka po Užhorod*“.¹³

No na rozdiel od Karpát, rieka Dunaj na slovenskom území bývalého Uhorska hranicu netvorila, iba ním pretekala. Slovensku vôbec v jeho histórii chýbalo jednotnejšie etnické, geo-

⁸Podkladovú dokumentáciu mierovej konferencii pozri AMZV ČR, PA, zv. 48, 56, 72 a i. Tiež fond Mírová konference a reparace 1918 – 1938 (ďalej MK), kr. č. 1.

⁹KALVODA, J.: *Genese Československa*. Praha 1998, s. 403. Pozri tiež Masaryk, T. G.: *The new Europe: The Slav Standpoint*. London 1918.

¹⁰Cituje KRAJČOVIČ, M.: *Medzinárodnopolitické koncepcie riešenia slovenskej otázky 1914 – 1922*. In: *Historické štúdie*, 39, Bratislava 1998, s. 17.

¹¹Podrobnejšie pozri FERENČUHOVÁ, B.: *Veľmocenský diktát alebo vedecký problém? Rokovania o hraniciach Československa v prvej fáze mierovej konferencie v Paríži roku 1919*. In: *Stredoeurópske národy na križovatkách novodobých dejín 1848 – 1918*. (ed. Švorc, P.- Harbul'ová, L.). Prešov – Bratislava – Wien 1999, s. 240.

¹²Vojenská história, roč. 2, 1998, č. 3, s. 33 – 34.

¹³Pozri napríklad „*Ohlas*“ SNR z 8.11. 1918 k bratom Slovákom (SNA, Bratislava – Fond Matúš Dula, kr. 9, IV B (3), inv. č. 234 (9)).

grafické alebo administratívne vymedzenie v rámci bývalého Uhorska. Síce aj západná hranica Slovenska bola po stáročia hranicou tisícročného Uhorska, ale vyvstal tu najmä problém jeho južnej a východnej hranice. I keď aj tieto hranice mali v predstavách slovenských vzdelancov (historikov, etnografov, demografov atď.) aspoň dvestoročnú tradíciu. O predstavy slovenskej inteligencie a vzdelancov z 18. storočia, ktoré mali o etnickej mape Slovenska, sa slovenskí politickí reprezentanti mohli opierať hlavne od 40. rokov 19. storočia, keď sa formovali prvé moderné politické a štátoprávne programy Slovákov. V memorandovom roku 1861 už vystupujú aj s nárokom na privilegijnú listinu na zriadenie a organizáciu osobitného Hornouhorského slovenského Okolia (dištriktu), na ktorom sa mali uplatniť zásady národnouzemnej samosprávy (autonómie) v oblasti administratívnej, súdnej, jazykovej, kultúrnej a školskej. Tu sa už premietla geopolitická teritoriálna predstava Slovenska ovplyvnená aj predstavami širších krajanských hnutí na reorganizáciu monarchie. Lenže slovenská reprezentácia a slovenská i česká inteligencia prejavila aktuálnejšie a systematickejšie úsilie v tejto oblasti až na začiatku 20. storočia a pred prvou svetovou vojnou. Prítom je zrejmé, že čs. argumenty, ktorými sa zdôvodňovali slovenské územné požiadavky na mierovej konferencii, v mnohom nadväzovali na argumentáciu slovenského národného hnutia v období dualizmu.¹⁴

Pokiaľ ide vôbec o prvé oficiálne kroky v oblasti teritoriálneho vymedzenia územia Slovenska zo strany slovenských politických reprezentantov po prvej svetovej vojne, už v prvej časti tejto štúdie sme poukázali na budapeštianske rokovania Milana Hodžu koncom novembra a začiatkom decembra 1918 a jeho dohovor o provizórnej demarkačnej čiare s maďarským ministrom vojny Albertom Barthom.¹⁵ Celkom neznáma je však v našej historiografii skutočnosť, že ešte skôr prišla do Paríža zo Slovenska ohľadom demarkačnej čiary s Maďarskom iná žiadosť. V reakcii na Károlyiho proklamáciu z 11. novembra 1918, v ktorej maďarská vláda vyhlásila odpor voči jednotkám čs. vojska na Slovensku, ju poslala slovenská dočasná vláda v Skalici už 13. novembra 1918 prostredníctvom čs. vyslanca Tusara vo Viedni. Žiadala v nej E. Beneša o vytýčenie demarkačnej čiary, za ktorú sa mali stiahnuť maďarské vojská na Slovensku a mala sa tiahnuť: južne od Bratislavy, južne od železničnej trate Bratislava – Nové Zámky, potom južne od línie Nové Zámky – Čata – Šahy – Balassagyarmat – Lučenec – Rimavská Sobota – Košice – Užhorod a odtiaľ na sever až po staré uhorské hranice.¹⁶ No spomínaná Benešova línia z 25. novembra 1918, ktorá o mesiac neskôr začala oficiálne platiť ako Pichonova demarkačná čiara, bola omnoho výhodnejšia.

V týchto súvislostiach veľmi zaujímavá informácia ohľadom budúcej južnej hranice Slovenska odznela ešte na zasadnutí Klubu slovenských poslancov 18. 11. 1918 v Prahe, kde poslanec Milan Ivanka konštatoval: „*Ako vieme, stanovisko Dohody je, že dostaneme Dunaj až po Vacov. Ide nám tedy o kraj od Vacova po Ungvár (Užhorod)*“.¹⁷ Prítom sa zdá, že predstavy slovenskej politickej reprezentácie v Prahe o vymedzení spomínaného kraja od Vacova po Užhorod bližšie Benešovi do Paríža tlmočil už list Karla Kramáča z 15. novembra 1918. V ňom totiž Kramáč, po zdôraznení mimoriadnej dôležitosti získania Bratislavy, oznamoval, že Slováci žiadajú obsadiť Komárno, Vacov, Miškovec, Tokaj, Čop, Marmaroš Sziget, Körösmező (Jasinju).¹⁸ Zrejme práve na to reagoval prezident T. G. Masaryk v liste E. Benešovi z 5. 1. 1919, keď zdôraznil, že „*Požiadavky maďarského teritoria Kramáč a Slováci prepínajú*“. Koncom januára 1919 tiež odkazuje Benešovi do Paríža, že „*si nepřeje mnoho území, obydleného Maďary*“ a ešte aj 12. marca 1919 písal Benešovi: „*S hranicí maďarskou nejsem*

¹⁴Podrobnejšie k tomu pozri Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti, zv. 1. Bratislava 1998. Tiež Krajčovič, M.: K politickým dejinám sankcionovania hraníc Slovenska. In: Národnosti na Slovensku (zostavil Ludovít Haraksim). Bratislava 1993, s. 42 – 44.

¹⁵Vojenská história, roč. 2, 1998, č. 3, s. 34 – 35.

¹⁶AMZV ČR, Praha, PA, zv. 36, č. 4267.

¹⁷SNA, Bratislava, V. Šrobár – pozostalosť, kr. 5, inv. č. 29.

¹⁸BENEŠ, E.: Světová válka a naše revoluce, zv. III – Dokumenty. Praha 1927, s. 503.

spokojen. *Můj plán je udělat Prešpurk a okolí, tedy území na pravém břehu Dunaje až k hranici, dunajskou basí. Měli bychom oba břehy...*“ Masaryk však rátal s tím, že mierová konferencia schváli požadovaný koridor s Juhoslovanmi. Vtedy bol ochotný rozlúčiť sa aj so Žitným ostrovom a Komárnom. „Kdyby nám Entente dala Dunaj až po Ipol (Ipeľ – pozn. M. H.), zahájil bych pak jednání s Maďary o vydání zytečného maďarského území“, píše Benešovi 7. 4. 1919 v správe o rokovaní so zástupcom spojencov generálom J. Smutnom.¹⁹ Tieto jeho názory tiež spôsobili isté komplikácie pri rokovaní mierovej konferencie o otázke južnej hranice Slovenska.²⁰ No zásadnou mierou ich zmenila vojna s komunistickým Maďarskom, keď sa postoj Masaryka v tejto otázke diametrálne zmenil, až do „invázneho“ plánu strategického zlepšenia južnej hranice – najmä na pravom brehu Dunaja a na Ipli.²¹

Avšak na konci vojny, na samom začiatku úvah o budúcich hraniciach Slovenska, „*Pôvodne sa myslelo, že vystačíme úplne, keď budeme uplatňovať princíp etnografický*“ – spomína Štefan Janšák.²² Skoro sa však ukázalo, že aj v prípade požadovaných hraníc Slovenska bude potrebné predložiť mierovej konferencii zdôvodnenia, ktoré budú kombináciou historického (severná hranica) a prirodzeného práva a budú zohľadňovať etnické, geografické, hospodárske, komunikačné a strategické požiadavky. Ako inštruoval J. Škultétyho v Turčianskom Svätom Martine 6. 12. 1918 F. Houdek z Prahy, keď ho agitoval na aktívnu účasť v komisii pre prípravu materiálov na mierovú konferenciu: Pri určovaní hraníc vraj rozhoduje „*krem etnografií, význam hospodársky, dopravný ale i strategický. Pri poslednom rozhodujú vojaci štábní*“.²³

Práve spomínaní vojaci na čele s podplukovníkom Rudolfom Kalhousom v „komisii pre ustanovenie hraníc“ pri Hlavnom veliteľstve čs. brannej moci v Prahe, ktorí zákonite museli brať do úvahy aj geografické a komunikačné danosti, podali svoj návrh budúcich hraníc nového čs. štátu zo strategického hľadiska už 28. 11. 1918. Náležitě v ňom poukázali aj na geostrategický význam rozhraničenia Slovenska z hľadiska zabezpečenia bezpečnosti celej ČSR, lebo: „*Hranice Československa budou strategicky jen na Dunaji a Karpatiským pohorím zajištěny.*“ Pritom konkrétne: „*Hranice Slovenska musí býti určeny řekou Moravou a hlavním ramenem Dunaje východně od Ostrihoma, přes Miškovec (včetně) Tokaj dle Tisy k Marmaros Sziget jižne od řeky Vyš, tak, aby dráha přes Miškovec, Čóp, M. Sziget do Kolomyje nám úplně byla zajištěna. Severní hranice by měla všeobecně vést na hřebenu Karpat jako nyní*“ – písalo sa v návrhu.²⁴

Toto stanovisko vojakov potom v čs. mierovej delegácii v Paríži 27. 1. 1919 ešte ďalej rozpracoval R. Kalhous v elaboráte *Slovensko. Strategická fronta na Dunaji, hranice medzi Dunajem a Miškovcem*. Hneď v jeho úvode sa hovorilo: „*Hlavní tok Dunaje tvoří v celé délce naši hranice strategickou překážku prvního řádu, umožňující čistě defenzivní, s předmostím i ofenzivní obranu*“. Celý elaborát bol prednostne zameraný na vojenskostrategické zdôvodnenie nevyhnutnosti nielen hlavného toku Dunaja, ale aj bratislavského predmostia a menších predmostí pri Komárne a Ostrihome ako základnej bázy strategickej hranice Slovenska. Lebo: „*Předmostí na jižn. břehu Dunaje přinutí nepřítel k ochraně, totiž k detachování silnějších sil oproti předmostím. Volnost jeho operací na jižn. dunajském břehu bude úzce souviset s otázkou našich předmostí.*“ Pritom: „*Koleno dunajské u Vacova bude asi klíčem naší fronty jižního Slovenska.*“ Ďalej sa výstižne predpokladalo, že úspešná obrana Dunaja vyžaduje, aby východne od Vacova k Miškovcu smerujúca hranica viedla po takticky výhodnom hrebeni

¹⁹ŠOLLE, Z.: Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání. Část druhá (dopisy). Praha 1994, s. 148, 166, 193, 214 – 215.

²⁰Podrobnejšie pozri FERENCŮHOVÁ, B.: Vel'mocenský diktát... c. d., s. 247 -248

²¹ŠOLLE, Z.: c. d., s. 280 – 281.

²²Vojenský historický archiv (ďalej VHA), Tmava. Zbierka VHA (ďalej Zb. VHA) prír. č. 1107/67. Kapitoly slovenského prevratu 1918 – 1920 (ďalej Kap.) – kópia torza širšie koncipovanej práce Štefana Janšáka.

²³Archív literatúry a umenia Pamätník národnej kultúry Matice slovenskej (ďalej ALU MS), Martin, Houdek, F.-Škultéty, J.: 49 L 14.

²⁴AMZV ČR, Praha, PA, zv. 56, č. 5298.

Matry a Bukových vrchov, lebo najpravdepodobnejší maďarský vojenský postup medzi Dunajom a Tisou bude smerovať do údolia rieky Ipel', že „údolí Ipoly bude pro Maďary znamenati asi cíl jejich prvých válečných operací se základním bodem jejich pohybu u Vacova. Nepřátelský úspěch u Vacova může rozhodovati nejen nad naší dunajskou posicí, ale i nad operacemi ve východním Slovensku.“²⁵

Ako sme mohli sledovať, vojenskopolitické návrhy vojakov sa v podstate zhodovali s požiadavkami Slovákov na budúcu južnú hranicu s Maďarskom. Zrejme v tejto zásadnej zhode sa tiež začal črtat' maximálny variant požiadaviek na túto hranicu, i keď počas príprav v Prahe sa pracovalo s tromi variantmi. Ako informoval F. Houdek J. Škultétyho v známom liste zo 6. 12. 1918: „Návrh je trojaká hranica: maximálna, stredná a minimálna. Pri prvej by nám ostalo hodne Maďarov, čo budí isté obavy“²⁶ Najzreteľnejšie to možno vystopovať zo súhrnného návrhu pod názvom Hranice Slovenska, ktorý na „základě dobrozdání podaných v komisi etnografické a strategické a v předchozí hraniční komisi povolane Národním Výborem“, zostavil Viktor Dvorský.²⁷ No ešte plastickejší obraz v tomto smere získame, keď viacvariantné návrhy v tomto dokumente porovnáme s oficiálne predloženým návrhom na konečnú hranicu medzi Slovenskom a Maďarskom, ktorý obsahovalo čs. memorandum č. 5. Totiž toto memorandum, okrem krátkeho historického vstupu a zložitých štatistických prepočtov národnostného zloženia obyvateľstva, podrobne opisovalo aj navrhovanú slovensko-maďarskú hranicu, ktorú rozdeľovalo na tri časti: a) južnú hranicu; b) juhovýchodnú hranicu; c) východnú hranicu.

V prípade južnej hranice, s istou toleranciou požiadaviek na bratislavské predmestie, to bolo od začiatku dosť jednoznačné. Rozhodne v tom, že hlavný tok Dunaja od ústia rieky Moravy po vacovský ohyb má aj s bratislavským predmostím tvoriť strategickú základňu celej slovensko-maďarskej hranice; lebo: „Hlavní proud této řeky je jediná přirozená hranice a obranná bariéra slovenského území. Bylo by výhodné, kdyby hranice nešla středem proudu, nýbrž po jižním okraji pásma inunadačního, vyjímaje ovšem případ, že by celý tok byl prohlášen za mezinárodní. Také v tom případě bylo by však žádoucí, aby kontrola obou břehů byla svěřena československému státu“ – hovorilo sa už v spomínanom súhrnnom elaboráte, ktorý zostavil V. Dvorský.²⁸ Okrem toho, z obranných dôvodov sa tu ešte odporúčalo žiadať pre ČSR malé predmestie pri Komárne a Ostrihom s blízkymi výšinami. Pritom výbežok dunajského ohybu pri Bratislave, ohraničený na juhu riekou Litavou (Leitha) sa pokladal za prirodzené predmestie Bratislavy. Totiž na Bratislavu vôbec a konkrétne i v predložených memorandách čs. strana kládla veľký dôraz. Celkove však južná hranica na tomto úseku sa mala riadiť podľa toho, ako sa rozhodne o koridore s Juhoslovanmi. Pritom pre ČSR by vraj bolo najvhodnejšie, aby celý spojovací pás územia bol v rukách Juhoslovanov a čs. územie by malo hranice na Litave. Potom by sa hranica začínala severne od starých hradov (Altenburg) a smerovala k bočnému ramenu Dunaja a cez Malý Žitný ostrov na východ až k hlavnému toku Dunaja. Napokon však v konečnom návrhu, ktorý predkladalo memorandum č. 5, sa požadovalo omnoho väčšie predmestie Bratislavy (zrejme aj s podporou názorov T. G. Masaryka na riešenie pravého brehu Dunaja), siahajúce v polkruhu až k Neziderskému jazeru (Neusiedler See). Ďalej, aj podľa memoranda č. 5, hranica sa mala tiahnuť po pravom brehu hlavného toku Dunaja, s malým predmostím pri Komárne, až po Kisoroszi, kde by pretínala Dunaj a nad Vacovom smerovala severovýchodne od Nagyszál kóta 652, kde už nadväzovala na juhovýchodnú hranicu.²⁹

Viacvariantné návrhy riešenia sa od počiatku týkali predovšetkým juhovýchodnej časti hranice od Vacova po rieku Bodrog. Podľa návrhov predložených V. Dvorským, maximálny variant predpokladal ťahať hranicu od Vacova na Püspökhatvan a ďalej tak, aby veľké slovenské

²⁵Tamže, zv. 48, č. 4857.

²⁶ALU MS, Martin, Houdek, F. – Škultéty, J., 49 L 14.

²⁷AMZV ČR, Praha, PA, zv. 56, č. 5308-5309.

²⁸Tamže, č. 5308.

²⁹Podrobnejšie pozri RASCHHOFFER, H. (ed.): c. d., s. 176/177 a príloha k memorandu č. 5, (Karte Nr. 9).

osady na svahoch Novohradských vrchov boli pojaté do ČSR, ďalej cez Matru na južný svah Bukových vrchov a odtiaľ na juhovýchod pod Miškovec (blízko sútoku Hornádu a Slanej). Potom ďalej severovýchodne priamo k Bodrogu a hore po Bodrogu až k Berečkám (Felsőberecki).³⁰ Išlo skutočne o krajné maximum čs. požiadaviek na navrhovanom úseku slovensko-maďarskej hranice. V tejto podobe ho neakceptovalo už ani oficiálne memorandum č. 5 a zvolilo stredný variant. Pritom najväčší rozdiel medzi ním a uvedeným maximálnym variantom predstavovalo hlavne to, že memorandum č. 5 sa oblúkom zo severu vyhýbalo Miškovcu a hore po Hornáde pokračovalo na sever a potom cez Boldogkőváralja a Erdőhorvati na východ, vyhýbajúc sa Sárospataku, viedlo navrhovanú hranicu pod Nové Mesto pod Šiatrom (Sátoraljaújhely) a k Berečkám.³¹ No v Dvorského návrhu bol aj minimálny variant, ktorý predpokladal, že navrhovaná hranica nad Miškovcom by išla ešte severnejšie, tak, aby zahŕňala Ozd a rieku Slanú prekročila tesne pri Sajószentpéter.³² Všetky spomínané ústupky od maximálneho variantu boli vedené spoločným úsilím vyhnúť sa pripojeniu väčšieho množstva obyvateľstva maďarskej národnosti do ČSR. To aj napriek tomu, že ešte 5. 12. 1918 čs. vojaci osobitne zdôraznili mimoriadny strategický význam Miškovca, lebo ak „*budeme s Rumunskom a Ruskom priamo hraničiť, je zajištění tohoto bodu nejen z hospodářského, ale i z vojenského stanoviska nezbytné*“.³³ No ako vidieť, zjavná snaha vyhnúť sa Miškovcu, tokajskej oblasti i mestu Sárospatak, stlačila v tomto prípade strategické hľadisko na minimum. Vôbec geografické, komunikačné, hospodárske a obzvlášť strategické hľadiská tu síce hovorili viac pre maximálny variant požiadaviek, ale etnografické hľadisko diktovalo na zmiešanom území skôr umiernenosť a zmysel pre vyváženosť.

Pokiaľ išlo o východnú hranicu, spomínaný elaborát V. Dvorského jednoznačne navrhoval pokračovať od Berečiek pri Bodrogu na východ „*rovně pod železniční uzel Csap (Čop) v ohebu Tisy*“ (mimochoďom, približne takto neskôr stanovila definitívnu hranicu aj mierová konferencia). No čs. memorandum č. 5 bolo i v tomto prípade skromnejšie a navrhovalo pokračovať od Berečiek na sever po ľavom brehu Bodrogu a potom Latoricou na východ, obchádzajúc z juhu Čop a ďalej na sever až k Užoku v Karpatoch.³⁴

Možno teda súhrnne konštatovať, že memorandum č. 5, ktoré oficiálne písomne aj s mapovými prílohami (Karte Nr. 9 – 11) tlmočilo čs. návrh na slovensko-maďarskú hranicu, s výnimkou južnej časti hranice na Dunaji, nepredložilo mierovej konferencii maximálny variant čs. požiadaviek. Pre juhovýchodnú časť zvolilo variant stredný a vo východnej časti sa blížilo skôr k minimu. Tiež neboli to reprezentanti Slovákov, ktorí v argumentácii i pri presadzovaní maximálneho variantu stáli v prvej línii, ale boli to predovšetkým strategicko-bezpečnostné hľadiská, ktoré zastávali hlavne vojenský odborníci. Nakoľko tieto strategické hľadiská úzko súviseli s hľadiskami geografickými, viac sa presadili v globálnejších pohľadoch na problém teritória Slovenska a sankcionovania jeho hraníc.

Príkladom toho je čs. memorandum č. 2, III. časť, ktoré spolu s mapovou prílohou (Karte Nr. 3) podávalo aj geografickú definíciu slovenského územia v rámci ČSR: „*Slovenskom nazývame tú časť súčasného Uhorska, kde v uzavretom spoločenstve nepretržite a súvisle žijú Slováci. Slovensko sa rozprestiera na hornatých (severozápadných, severných a severovýchodných) územiach súčasného Uhorska. Slovensko tvorí súvislý geografický celok. Jeho hranice tvoria na severe Karpaty a Beskydy (haličské a sliezske hranice súčasného Uhorska), na západe rieka Morava, na juhu Dunaj, pohorie Matra, Bukové vrchy, tokajské vrchy (Hegyalja) až po Bodrog, na východe zasa rieky Bodrog a Uh.*“³⁵

³⁰AMZV ČR, Praha, PA, zv. 56, č. 5308.

³¹Pozri RASCHHOFER, H. (ed.): c. d., s. 178/179 – 180/181 a príloha k memorandu č. 5, (Karte Nr. 10)

³²AMZV ČR, Praha, PA, zv. 56, č. 5309.

³³Tamže, č. 5298.

³⁴Tamže, č.5309 a porovnaj RASCHHOFER, H. (ed.): c. d., s. 180/181 a príloha k memorandu č. 5, (Karte Nr. 11).

³⁵RASCHHOFER, H. (ed.): c. d., s. 44/45-46/47.

Memorandum č. 2 podávalo aj politické zdôvodnenie čs. požiadaviek na ohraničenie územia Slovenska s dôrazom na to, že ČSR musí byť podunajským štátom. Súhrne tu bol tento geopolitický problém postavený takto:

– V dôsledku krutej maďarizácie je značná časť maďarského obyvateľstva rozptýlená po území Slovenska, najmä v mestských centrách, ale teraz tieto centrá maďarizácie budú pohltené okolitým slovenským obyvateľstvom.

– Pripojenie niektorých častí zmiešaného územia s maďarským obyvateľstvom k ČSR vyrovnáva skutočnosť, že takmer rovnaký počet Slovákov ešte bude musieť zostať v Maďarsku.

– Teritórium, na ktoré si čs. strana robí nárok, tvorí zemepisnú jednotu, je na severe ohraničené pohorím Tatier a Karpát, na juhu Dunajom od Bratislavy k Vacovu. Hranica Dunaja má pre ČSR význam životnej dôležitosti. „Československo musí byť, presne mlúveno, dunajským štátom. To mu dodá životní sily a skutočného významu na východe, práve tak, ako horské hranice Čech udávajú jeho skutočnou podobu na západe“. Tie isté dôvody platia o tej časti hranice, ktorá je rysovaná vrchmi na juhovýchode (Matra, Bukové vrchy, tokajské vrchy). „Juhovýchodní hranice Slovenska by jen nesnadno mohla být nakreslena někde jinde, protože tam neexistují žádné jiné přirozené hranice.“ Pritom práve v týchto juhovýchodných krajoch Slovenska aj „Maďari houfně sídlí, takže připojení těchto území k Československu porušuje princip národnosti. To plně uznáváme, ponechávajíc řešení této otázky těm, v jejichž zájmu jest je řešiti.“ Ale nech tiež berú do úvahy životné nezbytnosti čs. štátu, i to, že brutálnou maďarizáciou sa odtiaľ podarilo vyhnúť veľkú časť slovenského žilvu. „Činíme-li si nárok na toto území, není to více než reparace, která nám už dávno patří.“

– ČSR bude skutočným štátom modernej demokracie, v ktorom všetky národnostné menšiny, Maďari i Nemci budú mať zaručené všetky práva potrebné na slobodný rozvoj.³⁶

Požiadavka, aby sa tok Dunaja stal základňou slovensko-maďarskej hranice, bola predložená aj na zasadnutí Najvyššej rady 5. februára 1919 v Paríži. Ako o tom už v spomínanom prejave pred Národným zhromaždením 30. septembra 1919 informoval E. Beneš: „V témž slyšení bylo přijato, že základnou hranic slovenských misí být Dunaj, a to také po jistém boji v komisích bylo konečně přijato.“³⁷

Všetky zdôvodnenia česko-slovenskej delegácie smerovali k ústrednému cieľu, zabezpečiť samostatnému čs. štátu pevnú pozíciu, a to aj zo strategického hľadiska. Tieto zámery neprotirečili záujmom víťazných veľmocí Dohody, ktoré sa snažili vytvoriť životaschopné národné štáty v strednej Európe namiesto bývalého Rakúsko-Uhorska. Ako sa na margo strategických záujmov ČSR vyjadril v tom čase T. G. Masaryk pred jedným zahraničným novinárom: „Po tak hrozných válce trvajících čtyři a půl roku, nemůžeme už nikdy přezíratí povinnosti chránití sebe samy. Kdekoliv máme společné hranice s našimi odvěkými nepřáteli, kteří se ukázali tak krutými a nelítostnými, je naší povinností v zájmu trvalého míru, aby byly pro ně co možná nejméně strategicky výhodné. Jinak by nás byla válka ničemu nenaučila.“³⁸

Ako sme naznačili, čs. strana mala v taktike svojich návrhov na rozhraničenie územia Slovenska niekoľko variantov. No možno vopred povedať, že pri konečnom riešení hranice neprevládli maximálne hľadiská. Už spomínané čs. memorandá otvorene pripúšťali na budúcom území ČSR prítomnosť niekoľkých enkláv maďarského obyvateľstva, ktoré sa ocitnú v tomto teritóriu po vytýčení hraničného projektu. Na druhej strane sa v nich vecne poukazovalo tak na ich rozptýlenosť po celom území Slovenska, ako aj na totožný osud slovenskej menšiny, ktorá zostane z tých istých príčin na území Maďarska. V pôvodných materiáloch čs. mierovej delegácie sa predpokladalo, že mimo územia Slovenska zostane v ostatných častiach bývalého Uhorska oko-

³⁶PEROUTKA, F.: Budování státu, zv. 2 – 2. Praha 1934, s. 1103 – 1105 a porovnaj Raschhofer, H. (ed.): c. d., s. 50/51-54/55.

³⁷Těsnopisecké zprávy revol. Národního shromáždění, 51-100, r. 1919, 77. schůze dne 30. 9. 1919, s. 2317.

³⁸PEROUTKA, F.: c. d., s. 1105 – 1106.

lo 630 000 Slovákov (Čechoslovákov).³⁹ V memorandách sa uvádzalo približne dva a pol milióna Slovákov na požadovanom území Slovenska (z celkového trojmiliónového počtu populácie – v čom sa nadsadzovalo); zdôrazňovalo sa, že k tomuto počtu možno opodstatnene prirátat ešte takmer sedemsto tisíc amerických Slovákov, z ktorých sa vraj po ustanovení slobodného česko-slovenského štátu značná časť vráti do viasti.⁴⁰ Ekonomicko-politické argumenty sa najviac uplatňovali v súvislosti s hranicou na Dunaji a s požiadavkou zahŕňajúcou Bratislavu a jej dunajský prístav, ale najmä v súvislosti s nárokmi na salgótarjánsku uhoľnú panvu.⁴¹ Spornou sa javila aj otázka Veľkého Žitného ostrova a slovenské argumenty pre jeho začlenenie do územia ČSR v zhrňujúcej forme vyjadrilo Memorandum Klubu slovenských poslancov Národného zhromaždenia zo dňa 15. 5. 1919 adresované čs. vláde, ministrom zahraničných vecí v Paríži a prezidentovi republiky T. G. Masarykovi: „*Prirodzenú hranicu našej republiky môže tvoriť jedine hlavné rameno Dunaja. Vrchné malé rameno Dunaja je vôbec bez významu, lebo vysychá. Ďalej: Žitný ostrov je geograficky a hospodársky podstatnou súčasťou územia medzi Bratislavou a Komárnom, je hospodársky odkázaný na tieto mestá a ešte viac, ako tieto mestá naň. Od Zadunajska je hospodársky a prirodzene i geograficky úplne oddelený. Je veľmi úrodný. Obyvateľstvo ostrova je smierlivé a praje si práve z vyššie uvedených dôvodov, aby ostrov patrilo k českosl. republike, t. j. tam, kam patrí Bratislava a Komárno*“.⁴²

Osobitná pozornosť mierovej konferencie sa venovala otázke bratislavského predmestia, o ktoré mali eminentný záujem najmä vojaci. V Paríži najhorlivejšie presadzoval strategicky dôležitú južnú (Dunaj) a vojensky výhodnú juhovýchodnú hranicu Slovenska člen česko-slovenskej delegácie na mierovej konferencii a jej vojenský poradca Rudolf Kalhous.⁴³ Ako sme už naznačili, česko-slovenská delegácia v Paríži pôvodne žiadala aj niekoľko kilometrov široký koridor, ktorý by spájal ČSR s Juhosláviou. Tento koridor požadovalo a zdôvodňovalo čs. memorandum č. 2, V. časť. Koridor sa začínal južne od Bratislavy a priliehal k bývalým západným hraniciam Uhorska.⁴⁴

Prvé čs. memorandá, ktoré podávajú základný pohľad na celú česko-slovenskú otázku, boli pripravené už v decembri 1918. Ďalšie memorandá k jednotlivým otázkam spracovali koncom januára a začiatkom februára 1919. Delegácie malých národov postupne predkladali zástupcom veľmocí svoje požiadavky a medzi prvými tromi boli aj „Česko-Slováci“ – už na spomínanom zasadnutí Najvyššej rady 5. februára 1919. V obširnom expoze tu E. Beneš a K. Kramář predniesli stanovisko k celému komplexu mierových problémov, predovšetkým však k otázke suverenity nového česko-slovenského štátu, k otázke jeho hraníc, politickým, komunikačným otázkam i k riešeniu problému národnostných menšín a iné. V súvislosti s otázkou Slovenska taktický postup čs. delegácie na tomto zasadnutí Najvyššej rady E. Beneš neskôr vyložil takto: „*Když pak problém postavil se na konferenci, bylo z naší strany prohlášeno způsobem naprosto kategorickým, že v otázce integrity Uher vůbec diskutovati nelze, že Slovensko je integrující součástí Československé republiky a že vůbec na konferenci diskusi o této věci připustiti nemůžeme. Konference okamžitě toto stanovisko přijala a potvrdila. Jednalo se jen o hranice.*“⁴⁵

V pripomienkovej časti rokovania Najvyššej rady 5. 2. 1919 predsedajúci americký prezident W. Wilson žiadal predložiť podrobnú štatistiku obyvateľstva na teritóriu Slovenska. D. Lloyd George v mene Veľkej Británie vraj tiež vyslovil náhľad, „*že ohľadne českých*

³⁹AMZV ČR, Praha, MK, kr. I – Slovensko (časť záverečná) od Dr. Boháča.

⁴⁰RASCHHOFER, H. (ed.): c. d., s. 48/49.

⁴¹Zo slovenskej strany azda najobširnejšie zdôvodnenie nárokov na salgótarjánsku uhoľnú panvu podávalo z hospodárskeho hľadiska Memorandum Klubu slovenských poslancov z 15. 5. 1919 – pozri Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti. zv. II. Bratislava 1998, dok. 185, s. 85.

⁴²AMZV v ČR, Praha, PA, zv. 48, č. 4863 + mapová príloha.

⁴³KALHOUS, R.: Budování armády. Praha 1936, s. 45 – 60.

⁴⁴RASCHHOFER, H. (ed.): c. d., s. 58/59-66/67.

⁴⁵Pozri HRONSKÝ, M.: Boj o Slovensko a Trianon 1918 – 1920. Bratislava 1998, s. 158 – 159.

nárokov na Slovensko nejestvuje nijaká pochybnosť,“⁴⁶ ale zaujímal sa o pomer Slovákov k Maďarom, o rieky Slovenska, o voľný prístup čs. štátu k moru po Dunaji. Talianky zástupca S. Sonino žiadal informácie o etnografických pomeroch na Slovensku. Podrobným štúdiom čs. požiadaviek poverili zvláštnu Komisiu pre česko-slovenské záležitosti, ktorá sa ustanovila 27. 2. 1919 a bola jednou z piatich teritoriálnych komisií, ktoré vytvorila Rada desiatich vo februári 1919. Okrem iného mala Najvyššej rade predložiť aj návrh na konečné hranice ČSR s Maďarskom.

Medzitým však začali vedeniu čs. delegácie na mierovej konferencii v Paríži prichádzať sťažnosti a žiadosti na zmenu Pichonovej demarkačnej čiary. Síce jej celkovým obsadením čs. vojskom 20. 1. 1919 sa táto prvá provizórna hranica Slovenska s Maďarskom stala skutočnosťou, no uviesť ju do života, t. j. preniesť z mapy do terénu a zabezpečiť funkčnosť i stabilitu tejto dosť hrubo a chvatne vytýčenej prvej demarkačnej čiary, nebolo zďaleka jednoduchým problémom. Vnieslo to množstvo problémov nielen do štátnopolitického a vojenského, ale aj národnohospodárskeho, zásobovacieho, obchodného a vôbec každodenného života – najmä obyvateľom pohraničných regiónov. Okamžite nastali hlavne komunikačné problémy, najmä pokiaľ išlo o železničnú premávku na území južného a východného Slovenska.

Vlastne už snaha zabezpečiť pre čs. stranu železničnú trať na ľavom brehu Ipl'a viedla generála Luigiho Piccioneho k tomu, že jednotky 7. čs. divízie na tomto úseku neoprávnené prekročili demarkačnú čiaru a obsadili ľavý breh Ipl'a. No v noci na 29. januára 1919 maďarské jednotky podnikli nečakaný prepád železničnej trate v priestore medzi Drégely Palánk a Balassa Gyarmat (Balažské Ďarmoty) na viacerých miestach a čs. jednotky boli v nasledujúcich dňoch nútené stiahnuť sa na pravý breh Ipl'a.⁴⁷ Pritom boje a potýčky na Ipli v dňoch 29. 1. – 6. 2. 1919 si vyžiadali straty na životoch (16 mŕtvych, 12 ranených, 220 zajatých) zo strany čs. vojska.⁴⁸ Aby sa konečne na konkrétnom mieste definovala otázka demarkačnej čiary, zabezpečilo sa používanie železnice v údolí Ipl'a a dohodla výmena zajatcov, bola medzi zástupcami 7. čs. divízie a maďarským veliteľstvom skupiny v Salgótarjáne uzavretá zmluva 11. 2. 1919 v Lučenci. Táto uznávala, že „*demarkačná čiara je tá, ktorú určila Dohoda,*“ a vojenské autority z oboch strán sa čestným slovom zavazovali, že dňom 11. 2. 1919 prestáva na demarkačnej čiare akékoľvek nepriateľstvo. No maďarskí parlamentári podmienili dodržanie tejto zmluvy súhlasom vlády oboch štátov.⁴⁹

Napokon sa ukázalo, že táto lokálna konvencia vojenských autorít sa nestala zárukou pokoja na demarkačnej čiare. Čoraz častejšie tu vznikali rôzne incidenty, sabotáže, každodenne tu ostreľovali čs. pohraničné hliadky, provokačne ponad demarkačnú čiaru preletovali maďarské lietadlá, z ktorých zhadzovali protičeské letáky atď.⁵⁰ Pritom neexistoval iba problém so železnicou v údolí Ipl'a. Problematickou sa stala celá juhovýchodná časť demarkačnej čiary, za ktorou zastali dôležité železničné uzly a spojky, ako Šahy, Fil'akovo, Feledince (Jesenské), Michal'any, Čop a stanica v Užhorode. Premávka od Lučenca a od Košíc na východ po území Slovenska bola vlastne nemožná. „*Mám česť Vám oznámiť, že následkom demarkačnej čiary, tak ako ju dohodové vlády ustálili, povstali na viac miestach Slovenska veľké nesnáze a pomery tým vzniklé sú až neznesiteľné. Demarkačná čiara preťala totiž viaceré naše železničné trate, následkom čoho premávka na týchto miestach je ochromená, ba zrovna nemožná,*“ písal hlavný vládný komisár B. Kriško V. Šrobárovi 22. 2. 1919 a naliehal: „*Z uvedených príčin prosím*

⁴⁶GRÉBERT, A. L.: „Veľká Morava“ ako politický argument českej a maďarskej delegácie počas rokovaní na Mierovej konferencii v Paríži r. 1919/1920. In: Most, Roč. XLIII, 1998, č. 3 – 4, s. 43.

⁴⁷VHA, Praha, MNO – Hlavný štáb, Oper. odd. 1919, kr. č. 2, č. 3-36/1 – správa VVVS č. 1503/op. na MNO v Prahe 9. 3. 1919 + 8 príloh.

⁴⁸Tamže, príloha č. 7.

⁴⁹Tamže, č. 3-38/1 – text zmluvy zaslaný Prezidiu ministerskej rady v Prahe 14. 2. 1919.

⁵⁰K tomu rôzne správy a hlásenia z rôznych zdrojov: VHA, Praha, Vojenská kancelár prezidenta republiky (ďalej VKPR) 1919, kr. 12, všeob., č. j. 477, Tamže, MNO – Hlavný štáb, Oper. odd. 1919, kr. 2, č. 3-12/21, 3-12/21-1-2, SNA, Bratislava, V. Šrobár – pozostalosť, kr. č. 4, č. 79/20/4, AMZV ČR, Praha, PA, zv. 48, č. 4895.

Vás, pane ministre, ráčte sa zasaďiť o to, aby sa na mierovej konferencii otázka hraníc Slovenska priaznive riešila, resp. aby už teraz terajšia demarkačná čiara presunutá bola na juh a síce tak, že by transversálna železničná čiara Parkaň – Nána – Lučenec – Filakovo – Bajószeg – Košice – Nové mesto pod Šiatrom – Užhorod do našich rúk sa dostala.“ Pre Maďarsko spomínané železničné spojenie vraj nie je životne dôležité a môže sa bez neho zaobiť.⁵¹ S týmto hodnotením kritickéj situácie na železničiach na Slovensku bola oboznámená aj čs. mierová delegácia v Paríži.⁵²

Pokiaľ išlo o samotného ministra s plnou mocou pre správu Slovenska V. Šrobára, toho o nevyhovujúcom stanovení Pichonovej demarkačnej čiary nebolo treba presviedčať. Patril totiž medzi prvých nespokojencov žiadajúcich zmenu tejto demarkácie. Ešte deň pred otvorením mierovej konferencie v Paríži v liste zo 17. 1. 1919, v časti určenej mierovej konferencii, doslova apeloval: „*Nynější demarkační čára Slovenska nezodpovídá ani hospodářským ani komunikačním ani jazykovým podmínkám vývoje Slovenska. Dunaj u Prešpurku nikterak nezajišťuje bezpečnost města a okolí. Zde je nutno obsaditi a zabezpečiti pravý břeh Dunaje na několik km. do hloubky. Na celé jižní čáře není brán zřetel ke komunikacím... Proto je nevyhnutno jižní hranici posunouti na jih. Totéž platí o hranici východní.*“⁵³ V ďalšej súkromnej správe o situácii na Slovensku z 27. 2. 1919 už aj priložil „*Návrh novéj demarkačnej čiary na Slovensku*“, kde navrhol: 1. zmenu demarkačnej čiary pri Bratislave obsadením obvodu územia na pravom brehu Dunaja, vrátane obcí Hainburg, Edelstal, Kopčany (Kittsee), Jarovce (Kroat. Jarndorf) a odtiaľ k Dunaju. 2. zmenu demarkačnej čiary medzi Dunajom a Tisou od Verovice (Veröce) na Dunaji cez Drégely Palánk a Balássagyarmat, kde je spojenie s Košicami. Potom ďalej treba viesť novú demarkačnú čiaru tak, aby bola obsadená celá trať od Košíc po Nové Mesto pod Šiatrom a odtiaľ po Čop a hore k Užhorodu, kde sa nová demarkačná čiara pripojí k doterajšej. Pritom, ako v tejto správe oznamoval V. Šrobár, aj „*gen. Piccione vypracoval podobný plán, ale se stanoviska strategického.*“⁵⁴

Aj podľa gen. Piccioneho bola prvá demarkačná čiara veľmi zle stanovená, tým viac, že jeho velenie malo už za sebou spomínaný neúspešný pokus obsadiť ľavý breh Ipl'a. Okrem toho pri každej príležitosti poukazoval na pomerne malý počet čs. jednotiek dislokovaných v prvých troch mesiacoch roku 1919 na tejto čiare (6. a 7. čs. divízia a II. čs. brigáda), vzhľadom na značnú dĺžku tejto provizórnej hranice. Ako zdôraznil aj pred slovenskou politickou elitou 9. 3. 1919 na valnom zhromaždení slovenských poslancov a županov v Bratislave, túto 550 km dlhú demarkačnú čiaru nie je možné trvalejšie obsadiť vojensky (na jeden prápor pripadal priemerne 27 km dlhý úsek), ani finančnou strážou. Zároveň vyslovil: „*Důfám, že pařížska mierová konferencia určí hranicu, která bude v súlade v Vaším národným přianím, čo Vám želám ako Váš národný přítel. Ako vojak z technickej stránky Vám želám, aby ste mali takú geografickú obrannú čiaru, akú nutne potrebujete proti všetkým nepřítelom.*“ A tiež nie náhodou v tejto súvislosti poukázal na vierolomnosť maďarskej strany a nemožnosť dohodnúť sa s ňou čo i len na najelementárnejších vojenských problémoch.⁵⁵

Tento postoj gen. L. Piccioneho však už treba vidieť v situácii, keď sa v podstate od prelohu januára a februára 1919 postavenie talianskej vojenskej misie v ČSR začalo značne komplikovať nielen vo vnúropolitickej, ale i zahraničnej oblasti. Z vnúropolitického hľadiska musela čeliť mnohým sťažnostiam a obvineniam z neschopnosti, z paktovania s Maďarmi a celkove upodopzrievaniu z nelojálnosti voči čs. armáde, čo sa s príchodom francúzskej vojenskej misie do ČSR v polovici februára 1919 ešte vystupňovalo.⁵⁶ Hlasy oponujúce týmto

⁵¹SNA, Bratislava, V. Šrobár – pozostalosť, kr. č. 2, č. 26/13/2.

⁵²AMZV ČR, Praha, PA, zv. 48, č. 4862.

⁵³Tamže, č. 4860.

⁵⁴Tamže, zv. 48, č. 4859 a zv. 56, č. 5352.

⁵⁵SNA, Bratislava, V. Šrobár – pozostalosť, kr. 5, inv. č. 29-84-1.

⁵⁶Pozri napríklad rôzne sťažnosti a hlásenia: AMZV ČR, Praha, PA, zv. 36, č. 4289 a č. 4286, VHA, Praha, VKPR, kr. č. 12, č. j. 2181, 2209.

obvineniam boli skôr výnimkou.⁵⁷ Na stranu kritikov sa pridala aj minister Šrobár a napríklad už v citovanej správe z 27. 2. 1919, ktorá prostredníctvom ministerstva zahraničných vecí išla do Paríža, napísal: „*Italští důstojníci naší armády až do příchodu vlády do Bratislavy (4. 2. 1919 – pozn. M. H.) zjavně a nepokrytě sympatizovali s Maďary, což ve veliké míře obtěžovalo práci našich administrat. úřadů.*“⁵⁸ Isté napätie medzi vojenským a politickým velením na Slovensku malo zmierniť aj presídlenie Piccioneho hlavného veliteľstva z Kroměříža do Bratislavy, najmä po známom konflikte medzi demonštrujúcim obyvateľstvom a čs. vojskom 12. 2. 1919 v Bratislave, keď bol zranený aj veliteľ posádky taliansky plukovník Barecca.⁵⁹

V zahraničnopolitickej oblasti mali nastávajúce rozpory medzi talianskou a francúzskou vojenskou misiou širšie veľmocenské pozadie; a v tomto prípade postavenie talianskej misie v ČSR od začiatku značne komplikovala najmä prívlemlí jednoznačná profrancúzska orientácia ministra zahraničných vecí ČSR E. Beneša. Pritom prednostnú orientáciu branných síl nového štátu na Francúzsko potvrdzovala nielen prítomnosť francúzskej vojenskej misie v ČSR, ale aj skutočnosť, že 18. 2. 1919 boli ozbrojené sily čs. štátu zmluvne podriadené maršalovi F. Fochovi ako hlavnému veliteľovi spojeneckých vojsk. Význam tejto dohody medzi francúzskou a čs. vládou bol predovšetkým politický a morálny, nakoľko oficiálne potvrdzovala Česko-Slovensko ako štát spojenecký a čs. armádu formálne uznávala za armádu spojeneckú, čo iste malo svoju váhu a pozdvihovalo aj prestíž armády. No v súvislosti so zmluvou z 20. januára 1919, ktorá legalizovala vyslanie francúzskej vojenskej misie do ČSR a medzivládnu dohodou z 26. januára 1919 určujúcou kompetencie misie a špecifikujúcou jej úlohy, dávala táto dohoda z 18. 2. 1919 jej náčelníkovi generálovi Mauriceovi Césarovi Josephovi Pellému – ako zástupcovi hlavného veliteľa maršala F. Focha v ČSR – veľmi silné postavenie. Pritom vymenovanie generála Pellého 17. 2. 1919 za náčelníka hlavného štábu čs. brannej moci, aj keď ten ešte neexistoval, bolo vlastne základom veliteľského postavenia francúzskej misie v čs. vojsku.⁶⁰

Prvá časť francúzskej vojenskej misie na čele s gen. Pellém prišla do Prahy 13. 2. 1919 a druhá nasledovala začiatkom marca 1919. Pôvodne činnosť misie mala byť poradná a prišla do ČSR s úlohou uplatniť francúzsky vplyv na spôsob organizácie čs. armády, metódy výcviku a prípravu dôstojníckeho zboru. No francúzska vojenská misia v ČSR nadobudla taký význam, že presiahla nielen svoju poradnú úlohu, ale zd'aleka prerástla aj svoj pôvodný, iba vojenský rámec. Podobne ako bol gen. Pellé ihneď vtiahnutý do riešenia tešínskeho problému, bol vzápätí vtiahnutý aj do zložitej problematiky utvárania hraníc Slovenska, obsadzovania Podkarpatskej Rusi i vojenského konfliktu ČSR s Maďarskou republikou rád (ďalej MRR) koncom prvej polovice roka 1919. To všetko podmieňovalo, aby využil svoje nielen vojensko-organizačné, ale aj diplomatické schopnosti a možnosti. Nakoľko na jednej strane mal presadzovať politickú vôľu Francúzska, ale na druhej strane mal tiež preukázať lojalitu voči československému štátu, do ktorého služieb práve vstúpil, jeho pozícia nebola ľahká a rozhodne musel starostlivo zvažovať svoje postoje a kroky. No práve otázka Slovenska zohrávala v nich zväčša dôležitú úlohu, pričom zrovna na Slovensku sa nachádzala aj talianska vojenská misia na čele s generálom L. Piccionem a prvý polrok 1919 bol zvlášť poznamenaný známym sporom Pellé – Piccione.

Spor bol už predmetom skúmania viacerých prác a štúdií.⁶¹ Nie je našou úlohou podrobnejšie analyzovať tento zložitý konflikt, ktorý mal svoje vnútropolitické i zahraničnopolitické

⁵⁷AMZV ČR, Praha, PA, zv. 36, č. 4289 – správa F. Píseckého z prednáškovkej cesty po Slovensku 28. 2. – 18. 3. 1919.

⁵⁸Tamže, zv. 48, č. 4859.

⁵⁹Tamže, zv. 31, č. 3552 – opis správy gen. Piccioneho z 13. 2. 1919.

⁶⁰K tomu pozri príslušné dokumenty in.: Francouzská vojenská mise v Československu 1919-1925, Svazek I.: Smlouvy, dohody, statuty. Praha 1999, Dok 2 – s. 72-78, Dok. 3 – s. 79-80, Dok. 4 -s. 81.

⁶¹Pozri špeciálnejšie zamerané štúdie: BŘACHOVÁ, V.: Francouzská vojenská mise v Československu. In: Historie a vojenství, 1967, č. 6, s. 896 – 902; HOLOTÍK, L.: Úloha talianskej a francúzskej vojenskej misie na Slovensku r. 1919. In: Historický časopis, roč. 2, 1954, č. 1, s. 46 – 50; KLÍPA, B.: Italská vojenská mise v Československu. In: Historie a vojenství, XLIV, 1995, č. 3, s. 52 – 78; BŘACH, R.: První kroky francouzské vojenské mise v Československu (únor – květen 1919). In: Historie a vojenství 1997, č. 4, s. 9 – 10.

pozadie, domáce i zahraničné dejiská a dohry. Z poverenia prezidenta T. G. Masaryka bol do riešenia problému vtiahnutý aj generál Milan Rastislav Štefánik ako minister vojny nového štátu, po jeho návrate zo Sibíri do Paríža v polovici marca 1919.⁶² Jeho skutočným pozadím bol boj o mocenský vplyv v ČSR, pričom navonok sa javil ako kompetenčný spor o hlavné velenie na Slovensku medzi Pellém a Piccionem.

Spor bol v podstate zakódovaný v zmluvách a dohodách medzi česko-slovenskou a francúzskou vládou z januára – februára, ktoré stanovovali kompetencie a podriadenosť náčelníka francúzskej vojenskej misie v ČSR. Oficiálne ho však otvoril pamätný rozkaz 9000/op. ministra národnej obrany Václava Klobáča z 20. 3. 1919, ktorý delil Slovensko na dva vojenské obvody. Západný obvod zostával v podriadenosti generála Piccioneho a východný sa prideloval francúzskemu generálovi Edmondovi Ch. A. Hennocquovi, čím sa však automaticky rušilo aj Hlavné veliteľstvo čs. vojsk na Slovensku na čele s gen. Piccionem.⁶³ To okamžite narazilo na odpor gen. Piccioneho a patrične zviditeľnilo spomínaný spor Pellé – Piccione, ktorý na prvý pohľad budil zdanie sporu gen. Piccioneho s pražským MNO. V danom momente pražské MNO ustúpilo a vykonanie rozkazu č. 9000/op. odložilo. Totiž 26. 3. 1919 vydal minister národnej obrany Václav Klobáč nový rozkaz č. 9366/ op., v ktorom okrem iného stálo: „*Důsledkem nového stavu věci v Maďarsku, zastavuje sa výnos operačního rozkazu č. 9000 ze dne 20. t.m. Generál Piccione podrží tudíž velení vojska nyní na Slovensku se nacházejícího vyjímaje 3. pěší divisi, která v okolí Košice se shromažďuje.*“ To vlastne znamenalo, že gen. Piccione zostal ešte „komandantom Slovenska“ a na jeho bratislavskom veliteľstve nastalo isté upokojenie. No velením 3. divízie rozkaz poveroval gen. Hennocqua s tým, že bude podliehať priamo MNO a vykoná „*veškerá přípravná studia, aby divise případně byla použita k obsazení rusinské oblasti*“,⁶⁴ t. j. Podkarpatskej Rusi, ktorá mala byť pripojená k ČSR. Tým sa však tento spor o osud talianskej vojenskej misie v ČSR ani zďaleka neskonal. Pritom hlavnou príčinou dočasného obratu nebol Piccioneho odpor ani intervencie talianskej diplomacie, ale bolševický prevrat 21. 3. 1919 v Budapešti.

Medzitým sa v Paríži množili ďalšie sťažnosti a žiadosti na zmenu Pichonovej demarkačnej čiary. Ku kritikom súčasnej demarkačnej čiary sa koncom februára 1919 pridal aj šéf operačného oddelenia pražského MNO major Emil Fiala.⁶⁵ Dňa 9. marca 1919 bolo už „*so svolením a za úplného súhlasu šéfa generálneho štábu čsl. armády, generála Pellé*“, odoslané do Paríža Memorandum MNO, v ktorého úvode sa hovorilo: „*Demarkační čára na Slovensku dělicí námi obsazené území od území maďarského byla stanovena v prvních dnech po uzavření příměří jen na rychlo. Nebylo tehdá asi možno stanoviti detaily této čáry, nebylo pravděpodobně též po ruce vhodných map a tak stalo se, že ustanovena byla čára, která naprosto nevyhovuje, která nebere ohledu na zeměpisné poměry, které protínají železnice a silnice a tím ohrožuje životní zájmy nejen armády, ale i obyvatelstva v některých částech okupovaného území, zvláště ve východní části Slovenska.*“⁶⁶ Memorandum tiež vychádzalo z kritickej situácie v oblasti železničného spojenia na východnom a južnom Slovensku a žiadalo ustanovenie novej demarkačnej čiary od rieky Ipel' až po Karpaty tak, aby jej posun južnejšie od Pichonovej demarkačnej čiary umožnil hlavne železničnú dopravu v týchto častiach územia Slovenska. Odporúčalo sa, „*aby byla ustanovena též pro Maďary zvláštní demarkační čára, takže mezi Maďary a námi povstalo by neutrální pásma...*“⁶⁷

⁶²Podrobnejšie pozri ŠTVRTECKÝ, Š.: Náš Milan Rastislav Štefánik. Bratislava 1990, s. 261 – 278, KLÍPA, B.: c. d., s. 59 – 78, FERENČUHOVÁ, B.: Štefánik diplomat – medzi Francúzskom a Talianskom (1914 – 1919). In: Generál Dr. Milan Rastislav Štefánik – vojak a diplomat. Zborník príspevkov a materiálov z vedeckej konferencie v Bratislave 4.- 5. mája 1999, (zostavil M. Hronský – M. Čaplovič). Bratislava 1999, s. 99 – 103.

⁶³VHA, Trnava, Zemské vojenské veliteľstvo (ďalej ZVV) Bratislava 1919. Prezídium, kr. 3, s. 279 – 1/6.

⁶⁴VHA, Praha, Francouzská vojenská mise (ďalej FMV), kr. 5, A – Manipulované spisy, III. odd., 9. zv., č. 12. K tomu tiež VHA, Trnava, ZVV Bratislava 1919. Prezídium, kr. 3, č. s.-268-2/3

⁶⁵AMZV ČR, Praha, PA, zv. 36, č. 4286 – výt'ah z listu E. Fialu spracovaný R. Kalhousom v Paríži 27. 2. 1919.

⁶⁶VHA, Praha, MNO – Hlavný štáb, Oper. odd. 1919, kr. 2, č. 3-23/16.

⁶⁷Tamže.

Takto v podstate od konca januára 1919 narastal tlak na čs. diplomaciu v Paríži, aby prednostne presadila novú demarkačnú čiaru s Maďarskom. I keď názory na jej konkrétne vymedzenie neboli úplne jednotné, ich jadrom bolo riešenie komunikačného problému. Nemohol ich ignorovať ani E. Beneš a zrejme sa v Paríži snažil rokovať o probléme rôznymi cestami a na rôznych úrovniach. Ako oznámili 19. 3. 1919 Jánovi Bottovi (tajomníkovi ministra V. Šrobára) z pražského ministerstva zahraničných vecí: „*včera prišla chiffovaná depeše pana min. Dr. Beneše, že vyjednáva o opravu demarkačnej čiary na Slovensku, že oprava a jednaní o ní spôsobí veľké obtíže*“.⁶⁸ Avšak treba mať stále na zreteli, že vojaci neboli spokojní s prvou demarkačnou čiarou ešte z ďalších dôvodov – poukazujúc na vojskostrategické faktory. Osobitne sa zdôrazňoval strategický význam Novohradských vrchov, Matry a Bukových vrchov pri stanovení výhodnej juhovýchodnej časti hranice nového čs. štátu. Aj preto sa čs. delegácia na mierovej konferencii v Paríži, podobne ako Rumuni, domáhala novej demarkácie.

Pritom zároveň už bežalo rozhodovacie konanie o definitívnych hraniciach Slovenska v Komisii pre československé záležitosti a netreba pochybovať o tom, že menšie posuny demarkačnej čiary na juh z komunikačných dôvodov, neboli cieľovou metou čs. nárokov na slovensko-maďarskú hranicu. Veľmi otvorene to vyslovilo aj citované Memorandum MNO: „*Podotýka se, že tato nově žádaná demarkační čára byla zvolena jen z důvodů komunikačních, nikoliv co budoucí strategická hranice, která jest požadována na mírové konferenci, leží mnohem jižněji...*“⁶⁹ Rozhodne by bolo čs. strane viac vyhovovalo, keby nová demarkačná čiara zohľadňovala maximálne strategické hľadisko a potom by túto druhú demarkačnú čiaru určila aj mierová konferencia za definitívnu slovensko-maďarskú hranicu. Aj toto, okrem iného, neobyčajne zneprehľadňovalo diplomatické, respektíve vojsko-diplomatické pozadie, v ktorom sa zrodilo rozhodnutie o druhej demarkačnej čiare.

Názorným príkladom tejto neprehľadnej situácie, ktorá približne v polovici marca 1919 zavládla aj v najvyšších čs. vládných špičkách, môže byť záznam rozhovoru tajomníka ministra V. Šrobára Jána Bottu s pracovníkom ministerstva zahraničných vecí v Prahe Dr. Fricom. Totiž tajomník Botto v Bratislave bol zmätený, a preto sa špeciálnou telegrafickou linkou (hughesogramom) na MZV v Prahe informoval: „*Prosím Vás, jestli se u Vás již ví, které budou hranice Slovenska, račte mi to sdělit. Pan ministr Švehla telefonoval, že hranice jsou již známe, ale pak telefon se rozdvojil a děle jsme se již nemohli spojit.*“⁷⁰ Otázka to bola rozhodne zaujímavá, ale ešte interesantnejšia bola odpoveď Dr. Frica: „*O hranicích dosud oficiálně není ničeho známo*“, konštatoval hneď v úvode, čo bola aj skutočná realita, pokiaľ išlo o konečnú slovensko-maďarskú hranicu. No pokiaľ išlo o nové neoficiálne, resp. dôverné informácie v otázke hraníc Slovenska vôbec, to zrejme nebolo tak jasné a jednoznačné. Podľa Dr. Frica vraj aj „*Pan minister Švehla myslel také jistě jen to, co jsem v neděli sděloval panu ministru Šrobárovi, poněvadž dosud z Paříže žádných oficiálních zpráv nemáme*“. Hneď však nasledovala ďalšia informácia, ktorá sa síce objektívne nemohla týkať konečnej slovensko-maďarskej hranice, ale nemožno vylúčiť, že sa vôbec netýkala novej demarkačnej čiary. Ako oznamoval Dr. Fric: „*Dnes tu byl u pana ministra Klofáče generál Piccione a sděloval, že již hranice jsou určeny a zaznačoval dokonce hranice na mapě a požadoval ihned posily, aby mohl území jež nejsou obsazena, ihned zabrati.*“ Keďže Piccione zrejme hovoril o konečných hraniciach, prekvapilo to aj prítomného generála Pellého. „*Přítomný chef našeho generálního štábu gen. Pellé byl velice překvapen a s nedůvěrou obrátil se na ministra národní obrany, zda už něco o definitivních hranic není známo ministerstvu národní obrany. Přirozeně mu dali odpověď zápornou, na to gen. Pellé obrátil se na nás. Od nás přirozeně dostal jen potvrzení odpovědí, již se mu dostalo u národní obrany*“ – konštatuje Dr. Fric. Nakoľko generál Pic-

⁶⁸AMZV ČR, Praha, PA, zv. 48, č. 4886.

⁶⁹VHA, Praha, MNO – Hlavný štáb, Oper. odd.1919, kr. 2, č. 3-23/16.

⁷⁰AMZV ČR, PA, zv. 48, č. 4885 – záznam bližšie nedatovaného rozhovoru, ktorý, ako vyplýva z ďalších dokumentov, musel odznieť krátko pred 19. marcom 1919.

cione sa odvolával na informácie V. Šrobára: „Nevím, odkud pan ministr Šrobár měl svoje zprávy, ale já mu v neděli výslovně Hughesoval, že jedná se pouze o rozhodnutí v principu, jak sděloval důvěrně ve svých dopisech pan Dr. Beneš a nikoliv rozhodnutí definitivní. Pan ministr Šrobár zajisté nesdělával p. generálu Piccionemu nic oficiálního“ – uzatváral Dr. Fric.⁷¹

V každom prípade v druhej polovici marca 1919 sa už MNO v Prahe skutočne vážne zaoberalo „přípravami pro obsazení nově přirčnutého území rozhodnutím mírové konference“⁷² a na urýchlenie príprav sa vyzývali aj ďalšie ministerstvá prostredníctvom Prezídia ministerskej rady. Pritom zrejme nešlo len o novopriznané územie Podkarpatskej Rusi, nakoľko mierová konferencia (v Komisii pre česko-slovenské záležitosti 12. marca a Ústredná teritoriálna komisia 25. marca 1919), odsúdila pripojenie Podkarpatskej Rusi k ČSR.⁷³ Predbežne sa však rusínskemu územiu venovala prioritná pozornosť z viacerých príčin vojenskostrategického, zahraničnopolitického i vnútropolitického charakteru. Už 29. 3. 1919 vydalo pražské MNO podrobnejšie smernice č. j. 9680/ op. pre ďalší postup 3. pešej divízie gen. Hennocqua, v ktorých sa už jednoznačne hovorilo o „území nám přirčnutém východně řeky Bodrogu“ a stanovovali sa postupne body obsadzovacej akcie. Prvým cieľom 3. pešej divízie malo byť „obsazení a jištění železnice Alsomihálgy (Michalany) – Sátoralja Újhely – Csap – Ungvar – pokud se nalézají východně řeky Bodrogu.“⁷⁴

Dňa 7. apríla 1919 pod č. j. 10807/op. vydal však minister obrany V. Klofáč z čista-jasna pamätný operačný rozkaz pod hlavičkou „Obsazení nových hraníc na Slovensku“, ktoré vošli do povedomia ako druhá demarkačná čiara. Už v prvom bode rozkazu sa hovorilo: „Postup k nově stanoveným hranicím v území bývalých Uher, pokud přiznány jsou jako nové provisorní hranice čs. republiky, počne v nejbližších dnech. Současně s postupem čsl. vojsk započne též postup Rumunů a Srbů.“⁷⁵

Stále nie je dostatočne objasnené diplomatické pozadie všetkých zámerov a krokov, ktoré viedli k určeniu tejto novej provizornej hranice Slovenska s Maďarskom – druhej demarkačnej čiary. Táto otázka je veľmi komplikovaná a navyše sa tu stretávajú viaceré postoje a otvorené problémy. To, pravda, neznamená, že sa našej historiografii nepodarilo dosiahnuť určitý posun aj v poznaní tejto otázky. Dokonca v poslednom období jej venovali značnú pozornosť dve štúdie.⁷⁶ Ich autor na podporu kladného stanoviska o existencii druhej demarkačnej čiary, zhromaždil z archívnych prameňov, domácej i zahraničnej literatúry veľké množstvo argumentov. I keď si uvedomuje, že celkove sú určité nejasnosti v interpretácii a chýbajú dokumenty a že chýba aj primárny dokument o schválení druhej demarkácie v Paríži, ktorá „nebola napokon publikovaná v oficiálnych dokumentoch mierovej konferencie“, proti jej „spochybnovaniu“ kladie svoje novšie výskumy.⁷⁷ Na ich základe dochádza tiež k uzáveru, „že požiadavky na južnú hranicu Slovenska cez Bukové hory, Matru, južne od Miškovca, Beneš sčasti v Paríži presadil, a len v dôsledku novej vojensko politickej situácie v regióne, nastolením bolševickej diktatúry v Maďarsku, z obáv z rozšírenia bolševizmu na ostatné krajiny a novú vojenskú intervenciu Pešti proti Slovensku, ktorá dosiahla veľké úspechy, vznikla situácia, že v Paríži sa v záujme pacifikácie stavu voči Kunovmu režimu ustupovalo, čo odrážajú Clemenceauove nóty do Pešti a za týchto podmienok sa pristúpilo k určeniu definitívnej hraničnej čiary.“⁷⁸

⁷¹Tamže.

⁷²VHA, Praha, MNO – Hlavný štáb, Oper. odd. 1919, kr. 1, č. 3-9/7 – koncept spisu č. j. 8445, odoslaný 21. 3. 1919.

⁷³FERENČUHOVÁ, B.: Slovensko a Malá dohoda z hľadiska geopolitiky. In: Československo 1918 – 1938. Osudy demokracie ve střední Evropě, zv. 2, Sborník mezinárodní vědecké konference (ed. J. Valenta – E. Vondráček – J. Harna). Praha 1999, s. 589.

⁷⁴VHA, Trnava, ZVV Bratislava 1919. Prezídium, kr. 3, č. s. 279-1/7. K tomu tiež VHA, Praha, FVM., kr. 5, A – Manipulované spisy, III. odd., 9. zv., č. 15.

⁷⁵VHA, Praha, MNO – Hlavný štáb, Oper. odd. 1919, kr. 2, č. 3-78/25.

⁷⁶KRAJČOVIČ, M.: K politickým dejinám sankcionovania..., c. d., s. 45 – 46. Tenže: Károlyiho vláda v Maďarsku a osudy Slovenska v strednej Európe 1918 -1919. In: Historické štúdie, 36, Bratislava 1995, s. 40 – 45.

⁷⁷KRAJČOVIČ, M.: Károlyiho vláda..., c. d., s. 43 – 44.

⁷⁸KRAJČOVIČ, M.: K politickým dejinám sankcionovania..., c. d., s. 46.

I keď naše hľadisko, vychádzajúce zo súčasného stupňa poznania tejto problematiky, až natoľko nepovažuje otázku druhej demarkačnej čiary za uzavretú a cieľom nasledujúceho výkladu nie je vyššie citované závery autora potvrdzovať alebo vyvracať, pokladali sme za potrebné upozorniť, že existujú. V našom nezávislom výklade sa skôr pokúsime hľadať odpovede na niektoré otázky, ktoré sa nám pre rozriešenie tohto problému zdajú ťažiskové a jednoznačné odpovede na ne neprinášajú ani citované štúdie. Patrí k nim nesporne dátum určenia druhej demarkačnej čiary a potom otázky: kto z kompetentných v Paríži túto novú demarkáciu určil a kto z kompetentných v Prahe ju dostal?

Bolo by zrejme neproduktívne venovať pozornosť všetkým názorom a vyjadreniam, ktoré sa k dátumu jej určenia vyskytli. Nie sú totiž zhodné a ako najskorší sa uvádza deň 15. 2. 1919.⁷⁹ No niektoré údaje hovoria aj o neskoršom dátume 16. 2. 1919⁸⁰ alebo 26. 2. 1919⁸¹ a iné ho zase spájajú až so známou nótou pplk. Vixa prezidentovi Károlyimu z 20. 3. 1919, ktorá obsahovala aj novú rumunskú demarkačnú čiaru, podľa ktorej sa mali maďarské jednotky stiahnuť o ďalších 50 – 80 kilometrov dovnútra Maďarska.⁸² Sám minister V. Šrobár, ktorý sa vtedy pokladal za „osobne zodpovedného za všetky veci na Slovensku“, vo svojich nepublikovaných pamätiach uvádza dátum 16. 2. 1919 aj s nasledujúcim doplnkom: „*Naša južná demarkačná čiara bola zmenená päťkrát. Trikrát v Paríži, raz v Pešti a raz doma. (Pokus generála Piccioneho, ktorý chcel samovoľne zaujať novú demarkačnú čiaru u Balážskych Ďarmôt, na naliehanie civilného obyvateľstva)*...“⁸³ Pokiaľ išlo o Pešť, Šrobár mal na mysli Hodžovu demarkačnú čiaru a pokiaľ išlo o Paríž: určenie prvej i druhej demarkačnej čiary a definitívnych hraníc Slovenska s Maďarskom.

Napriek svojmu výnimočnému postaveniu na Slovensku minister V. Šrobár však na čs. strane nepatrí k tým najkompetentnejším, resp. najinformovanejším činiteľom o rozhraničovaní územia Slovenska. Tých skôr treba hľadať vo štvorici – E. Beneš, T. G. Masaryk, V. Klofáč a gen. M. Pellé – pričom posledný traja sa nachádzali v pražskom centre a prvý priamo v Paríži. Už sme čiastočne naznačili, a pramenný materiál to jednoznačne potvrdzuje, že otázka určenia druhej demarkačnej čiary bola zo začiatku zahalená do určitej hmly a tajomstva, čo zrejme spôsoboval aj jej neoficiálny, dôverný charakter. Z tejto hmloviny sa predsa len napokon zviditeľnila postava ministra národnej obrany V. Klofáča, ktorý sa preto neskôr stal i terčom viacerých útokov zo strany niektorých politikov i širšej verejnosti.⁸³ Už aj preto, že práve prostredníctvom jeho rozkazu č. j. 10 807/ op. zo 7. 4. 1919 bola táto otázka zverejnená a tento rozkaz bol tiež prvým krokom na zrealizovanie novej demarkácie. No až do času, keď začal vojenský postup na druhú demarkačnú čiaru, nemal v tejto otázke celkom jasno ani taký dôležitý orgán, akým bol Branný výbor Národného zhromaždenia, a preto na svojom zasadnutí 7. mája 1919 žiadal od V. Klofáča vysvetlenie. Prítomný V. Klofáč tu doslovne vypovedal, že druhá demarkačná čiara, ktorú v tom čase čs. vojsko už obsadzovalo, „*byla v platnosti již od 13. března t. r., avšak nešli jsme přes ní, dříve, abychom se vyvarovali krveprolití.*“⁸⁴ Túto svoju výpoveď v podstate potvrdil aj v obsiahlom a na Radu štyroch dosť rozhorčenom osobnom liste E. Benešovi do Paríža 14. 7. 1919, keď konštatoval: „*Přimo nás uráží mínění, které svědčí o naprosté neznalosti věci? že krvavý boj na Slovensku jest zaviněn překročením demarkační čáry. Předně jest demarkační čarou, která s Károlyim smluvil Franchet d'Esperey a mezi druhou demarkační čarou, která nám byla určena v polovici března.*“⁸⁵

⁷⁹Pozri napríklad JEŽEK, Z.: *Boj o Slovensko v letech 1918 – 1919*. Praha 1928, s. 43, KALHOUS, R.: *Budování armády*. Praha 1936, s. 77.

⁸⁰Pozri napríklad BOKES, F.: *Slovenská vlastivěda IV. Dejiny*. Bratislava 1946, s. 382. ŠROBÁR, V.: *Osvobozené Slovensko. Zväzok druhý, nepublikovaný rukopis, kapitola II, časť III. Vojna s Maďarmi, hlava 13. Boje o novú demarkačnú čiaru*, s. 57, (ALU MS, Martin. V. Šrobár, 173 M2).

⁸¹HOUDEK, F.: *Osvobodenie Slovenska*. In: *Slovenský rozchod s Maďarmi roku 1918*. Bratislava 1929, s. 143.

⁸²Pozri napríklad Peroutka, F.: c. d., s. 984.

⁸³Pozri napríklad VHA, Praha, MNO, Presidium 1919, kr. 7, č. 38 – zápis rokovania Branného výboru Národného zhromaždenia z 15. 7. 1919 o obvinení V. Klofáča zo strany Dr. A. Rašina. Pozri tiež Peroutka, F.: c. d., s. 996.

⁸⁴VHA, Praha, MNO, Presidium 1919, kr. 9, č. 3/2.

⁸⁵AMZV ČR, Praha, PA, zv. 31, č. 3568.

Ťažko si predstaviť, že tieto nezávislé výpovede V. Klofáča pred Branným výborom i samotným E. Benešom v Paríži o čase určenia druhej demarkačnej čiary, si minister národnej obrany mohol dovoliť bez reálneho podkladu. Zároveň v osobe V. Klofáča sa jednoznačne predstavuje jeden z kompetenčných činiteľov v pražskom centre, ktorý osobne potvrdil, že druhá demarkačná čiara bola Praha určená a bola v platnosti od 13. marca 1919. Avšak zložitejšie je hľadanie odpovede, kto kompetentný v Paríži túto druhú demarkáciu určil.

Zdá sa, že v otázke určenia druhej demarkačnej čiary nemal celkom jasno ani E. Beneš v Paríži, lebo ešte 12. 6. 1919 dáva Masarykovi zistiť: „*a) kdy jsme dostali novou linii; b) kdo ji poslal, kdo ji dostal a zdali Klofáč nebo kdo dal rozkaz táhnout na Miškovec.*“ Zároveň vyslovuje názor, že to bol zrejme F. Foch, ktorý: „*Také naši novou demarkační linií patrně Řadě čtyř neohlásil, takže my, když jsme šli do Miškovců, jsme se jevili jako rušitelé míru. Nevím, ale zdá se mi, že to bylo tak.*“⁸⁶ O F. Fochovi, „který ustanovil demarkační čáru“, písal však T. G. Masaryk E. Benešovi už v liste zo 7. 4. 1919. Dokonca v tom zmysle, že „*kdyby nám mír dal tolik, co Foch*“, potom by mohol neskôr začať uskutočňovať svoj plán, na ktorý sme už poukázali v úvodnej časti tejto štúdie. Išlo vlastne o získanie územia na pravom brehu Dunaja, s ktorým práve Masarykom kritizovaná demarkačná čiara, ustanovená F. Fochom, nekalkulovala.⁸⁷ No a ten istý deň (7. 4. 1919), čo ťažko možno považovať za čiru náhodu, vydal minister V. Klofáč známy rozkaz č. j. 10807/ op. o postupe na druhú demarkačnú čiaru, ktorá nesporne zohľadňovala predovšetkým strategické hľadiská a na juhovýchodnom a východnom úseku sa v podstate zhodovala s maximálnym variantom čs. požiadaviek.⁸⁸ Na južnom úseku však viedla strednicou Dunaja a nezaberala žiadne územia na jeho pravom brehu, čo kritizoval aj Masaryk v uvádzanom liste Benešovi zo 7. 4. 1919.

V týchto súvislostiach vzťah medzi Masarykom spomínaným „ustanovením“ F. Focha a Klofáčovým rozkazom zo 7. 4. 1919 nadobúda pevnejšie väzby a rozhodne nemožno hovoriť o nejakej samostatnej akcii V. Klofáča, respektíve vojakov na pražskom MNO, ktorá sa udiala bez pričinenia, vedomia, či súhlasu prezidenta T. G. Masaryka, alebo náčelníka hlavného štábu čs. armády gen. Pellého, či samotného maršala F. Focha. Dokonca Branný výbor Národného zhromaždenia v súvislosti s postupom V. Klofáča konštatoval, „*že ministr Klofáč ničeho za zády Nár. zhromaždění nepodnikal... Dohoda byla... denně informována gen. Pellé, který o každém kroku informoval nejvyššího velitele dohodových vojsk maršála Focha.*“⁸⁹ Napokon asi nebude nezaujímavé poznamenať, že v niektorých materiáloch, hlavne vojenského charakteru sa druhá demarkačná čiara označovala aj ako „Clemenceuova línia“. No predovšetkým treba podotknúť, že francúzske vojenské kruhy boli podrobne informované o línii maximálnych nárokov ČSR voči Maďarsku prinajmenšom od konca januára 1919 a konštatovali, že sú motivované hospodársky (snaha pričleniť Sálgotarján) a komunikačne. Oprávnené sa im zdali požiadavky na železnicu Šahy, Lučenec, Sajószentpéter, Košice, Humenné. No zároveň upozorňovali aj na to, že uspokojenie týchto nárokov do značnej miery obetuje etnické práva Maďarov (Miškovec a jeho okolie).⁹⁰ Aj to zrejme bral pri svojich opatreniach do úvahy maršal Foch a v jeho „Najvyššej vojenskej rade vládli dlho veľké rozpaky, ako oddeliť Slovensko od územia Uhorska“ – spomína generál Le Rond, ktorý zohral významnú úlohu pri stanovení konečnej slovensko-maďarskej hranice.⁹¹

Svojím spôsobom v zhode so spomínaným Benešovým názorom, neskôr aj Ferdinand Peroutka sa domnieval, že maršal Foch v Paríži vydával niektoré rozkazy samostatne a že zabudol

⁸⁶ŠOLLE, Z.: c. d., s. 277.

⁸⁷Tamže, s. 214 – 215.

⁸⁸Konkrétne pozri VHA, Praha, MNO – Hlav. štáb, Oper. odd. 1919, kr. 2, č. 378/25.

⁸⁹VHA, Praha, MNO, Presidium 1919, kr. 7, č. 38 – zápis rokovania Branného výboru Národného zhromaždenia z 15. 7. 1919.

⁹⁰FERENČUHOVÁ, B.: Veľmocenský diktát..., c. d., s. 244.

⁹¹VHA, Tmava, Zb. VHA, príř. č. 1107/185.

o nich informovať dohodových diplomatov. V určení druhej demarkačnej čiary videl najpravdepodobnejšie dôsledok samostatného konania maršala Focha a na dôkaz svojho tvrdenia sa dovoľoval polemiky medzi G. Clemenceauom a F. Fochom, ktorá vznikla o 10 rokov neskôr. Vraj tiež „v prípade komunistického Maďarska lišilo se mínění Fochovo od mínění pařížských diplomatů do té míry, že ustanovil vlastní, vojenskou demarkační čáru. Je úplně nejasno, komu uznal za vhodné ji oznámit a komu nikoliv.“ Pritom Karel Kramář sa vraj vyslovil, že o nej „nikto nevěděl“.⁹²

Na základe posledných výsledkov výskumu v pařížských archívoch bude však treba uvádzané názory Beneša i Peroutku do istej miery poopraviť. Otázku druhej demarkačnej čiary totiž maršal Foch predložil na zasadnutí Komisie pre česko-slovenské záležitosti 24. marca 1919 a doložil ju aj listom E. Beneša a Memorandom pražského MNO z 9. 3. 1919. Žiadal, aby bola nanovo stanovená demarkačná čiara, a to tak, aby Česko-Slovensko mohlo slobodne využívať Bratislavu, Štúrovo, Bánréve a železnicu Košice, Michal'any (Alsómihály), Sátoraljaújhely, Užhorod, Užok a medzi česko-slovenskými a maďarskými silami by zostala úzka neutrálna zóna. Navrhol tiež utvorenie neutrálnych zón A a B, z ktorých by sa stiahli česko-slovenské i maďarské vojská a na ich mieste by vznikla zóna pre Medzispojeneckú komisiu železníc, ktorá by bola poverená kontrolovať železnicu Štúrovo (Párkány) – Bánréve – Miškovec a umožňovala používať ju rovnako pre ČSR i Maďarsko. No väčšine delegátov komisie sa to teraz, práve po nástupe vlády B. Kuna, zdalo nerealizovateľné. Napriek tomu Fochovu žiadosť nezamietli a rozhodli sa ju postúpiť Najvyššej rade, aby podľa okolností rozhodla, čo s ňou. Rada mala zasadať v ten istý deň popoludní, ale „o jej stanovisku k tomuto problému sa zatiaľ nenašli žiadne dokumenty“ – píše historička B. Ferenčuhová.⁹³ Rozhodne však nemožno potvrdiť tézu, že o otázke vymedzenia druhej demarkačnej čiary maršal Foch neinformoval dohodových diplomatov. Zároveň treba mať stále na zreteli, že v čase prímeria, ktoré v prípade Maďarska trvalo až do podpísania Trianonskej mierovej zmluvy 4. 6. 1920, určenie provizórnych demarkačných čiar bolo v kompetencii maršala Focha ako šéfa Najvyššej vojenskej rady.

Treba však s F. Peroutkom súhlasiť tam, kde naznačuje, že maršal Foch vo svojich opatreniach musel brať do úvahy aj širšie medzinárodnopolitické a vojenskostrategické okolnosti a súvislosti.⁹⁴ Tiež možno povedať, že okrem krokov čs. diplomacie v Paríži, samotných rokovaní mierovej konferencie a jej komisií, treba aj otázku druhej demarkačnej čiary vidieť v kontexte vývoja situácie v Maďarsku i v súvislosti s plánmi najvyššieho vojenského velenia Dohody, ktoré neboli vždy v úplnom súlade s názormi a krokmi jej politického vedenia na mierovej konferencii. Pritom, ak berieme do úvahy vyložene lojálny politický postoj ČSR k mierovej konferencii, ale zároveň aj jej až veľmi jednoznačnú orientáciu na Francúzsko a podriadenosť čs. ozbrojených síl priamo najvyššiemu veleniu maršala Focha, každý významnejší krok nového štátu v medzinárodnopolitickej a vojenskej oblasti bol determinovaný týmito faktormi. Výnimkou v tomto smere nebol ani rozkaz V. Klofáča zo 7. 4. 1919, ktorý nariadil čs. jednotkám prípravu na obsadenie novej demarkačnej čiary. K tomu pražské MNO skutočne nemohlo prikráčať bez vedomia maršala F. Focha a francúzskej generality v ČSR, ktorá tu určite brala do úvahy nielen nebezpečný vývoj v susednom Maďarsku, ale aj širšie vojenskostrategické a bezpečnostné hľadiská, a to najmä vzhľadom na sovietske Rusko, možnosť spojenia čs. vojska s rumunskou armádou a ďalšie. Pritom sám generál Pellé rozhodne patril k prívržencom strategicky výhodnej demarkačnej čiary ČSR s Maďarskom, čo neskôr aj zjavne presadzoval. Niet tiež pochybností o tom, že cez neho išli na najvyššie francúzske vládne miesta i maršalovi Fochovi, najdôležitejšie informácie o postupe čs. jednotiek na druhú demarkačnú čiaru. Iná je však otázka, či na tento postup dala súhlas politická reprezentácia veľmoci na mierovej konferencii v Paríži, či iba maršal Foch, alebo velenie čs. vojska pokračovalo iniciatívne. Na to sa pokúsime dať odpoveď v tretej časti tejto štúdie.

⁹²PEROUTKA, F.: c. d., s. 995.

⁹³FERENČUHOVÁ, B.: Veľmocenský diktát..., c. d., s. 248.

⁹⁴PEROUTKA, F.: c. d., s. 995 – 996.

No pre čs. jednotky, ktoré mali obsadenie novej demarkácie vykonať, bol rozhodujúci Kľofáčov operačný rozkaz č. j. 10807/ op. zo 7. 4. 1919, ktorý obsahoval podrobný opis druhej demarkačnej čiary.⁹⁵ Zahŕňala tok Dunaja od Devína po Verovce a potom sa tiahla cez najvyššie body Novohradskej vysočiny, Matru a Bukové vrchy, južne od Miškovca, ďalej cez Gesztely, Monok, Tállya, Sárosptak, Zemplénagárd, Baťovo (Bátyú) a potom rovno na sever k Perečínu a ďalej riekou Uh.

Vzhľadom na to, že išlo o obsadenie nových provizórnych hraníc na Slovensku, rozkaz č. j. 10807/ op. sa prednostne týkal jednotiek tzv. Západnej skupiny (slovenskej) gen. L. Piccioneho, do ktorej patrili 6. a 7. čs. divízia z Talianska, ďalej II., III., IV. brigáda a novopripravená 4. čs. divízia tvoriaca sa v Poprade s výnimkou 21. pešieho pluku a 71. pešieho pluku. Východnej skupine (rusínskej) pod velením generála Hennocqua podliehala 3. čs. divízia a I. brigáda vrátane 21. a 67. pešieho pluku. Jej hlavnou úlohou bolo chrániť východný blok armády gen. Piccioneho na rieke Uh a byť pripravená započatť obsadzovanie Podkarpatskej Rusi. No v prípade, že to bude nutné „*zatím okupaci rusínskeho územi odložití a přispěti na pomoc armádě gen. Piccione směrem k jihu neb jihozápadu pro případ, že by byla napadena Maďary*“. Jej prvým cieľom však malo byť „*dosazeni linie Vajdácska, Szölömaj kóta 121, Kis Kövest, N. Rozvágy, Agárd, Bezdéd, N. Lónya, Hetven*“ a smerom k východu mala dosiahnuť „*linii Bótrágy, Bányú, N. Dobrony, Putka Helmec kóta 304, Árok kóta 333, řeka Uh*“.⁹⁶ Teda obsadiť územie na východ od rieky Bodrog. Pritom hlavnou úlohou gen. Piccioneho bolo neodkladne pripraviť ofenzívu jemu podriadených jednotiek smerom na juh a dosiahnuť hlavnú časť novovytyčenej druhej demarkačnej čiary od toku Dunaja pri Verovciach až po Sárosptak (Blatný potok). Postup sa mal začať čo najskôr „*pokud možno již 18. dubna. Rozkaz k postupu bude však ještě vydán*“ – písalo sa v citovanom rozkaze zo 7. apríla 1919.⁹⁷

Na základe citovaných rozkazov pražského MNO z 26. a 29. marca a 7. apríla 1919 pripravili generáli Hennocqua a Piccione plány vojenských operácií.⁹⁸ Generál Piccione vo svojom pláne pre Západnú skupinu (slovenskú) označil za prvý a hlavný cieľ mesto Miškovec, vzhľadom na jeho priemyselnú a komunikačnú hodnotu a možnosť ľahkého spojenia s rumunskou armádou. S jej postupom mal totiž zosúladiť aj postup svojej armádnej skupiny. Zároveň zvažil hornatý a zalesnený terén v celom pásme postupu jeho skupiny, osobitne na strednom Slovensku, ktorý nepovažoval za vhodný pre operácie veľkých jednotiek. Preto sa rozhodol obsadiť juhovýchodnú časť druhej demarkačnej čiary slabšími prúdmi vojska, nie však menšími ako jeden prápor. Tie mali na postupe využiť údolia zostupujúce z hrebeňov Karpát a Nízkych Tatier. Tieto údolia riek Bodrogu, Hornádu, Bodvy, Slanej a Rimavy smerujúce všeobecne zo severu na juh, sprevádzané hlavnými komunikáciami, spájali totiž slovenské pohoria s maďarskou nížinou a poskytovali výhodné podmienky, ako pre operácie jednotiek všetkých zbraní, tak aj pre zásobovanie. V dobe od 10. do 28. apríla 1919 gen. Piccione vyjadril svoj plán spolu v šiestich navzájom sa dopĺňujúcich rozkazoch.⁹⁹

⁹⁵Tento rozkaz s platnosťou od 8. 4. 1919 zároveň rozdeľoval všetky čs. ozbrojené sily na území bývalého Uhorska na dve skupiny: Západnú skupinu (slovenskú) pod velením gen. Piccioneho a Východnú skupinu (rusínsku) pod velením gen. Hennocqua. Práve Západná skupina (slovenská) mala obsadiť hlavnú časť druhej demarkačnej čiary od Devína až po Bodrog a v citovanom rozkaze sa doslova vyznačovalo, že jej „úlohou bude dosáhnout zatím linii Dunaj až k Verőcze, Szurdok, Muszhai h. trig. 80, Mátra trig. 1010, Bona halom trig. 368, Dobagópart kóta 329, Halom vár trig. 314, Kakas myilás kóta 219, Mályi, Gesztely, Csanáros, Monok, Tállya, Szokolya trig. 383, Sáros Patak. Oddíly 6. divíse nalézající se dosud snad ještě východně Bodrogu bud'ěž do 10. t. m. staženy do nově určeného prostoru armády gen. Piccione.“ Časť druhej demarkačnej čiary na východ od Bodrogu mala obsadiť Východná skupina (rusínska) gen. Hennocqua. (VHA, Praha, MNO – Hlav. štáb, Oper. odd. 1919, kr. 2, č. 3-78/25).

⁹⁶Tamže.

⁹⁷Tamže.

⁹⁸Pozri tiež HRONSKÝ, M.: Priebeh prvej etapy vojenského konfliktu ČSR s Maďarskom v roku 1919. In: Z vojenskej histórie Slovenska 1918 – 1948 (Zborník vedeckých štúdií). Trenčín 1994, s. 12 – 14.

⁹⁹Išlo o rozkazy: č. j. 2187/ op. z 10. 4. 1919, č. j. 2233/ op. z 12. 4. 1919, č. j. 2275/ op. z 14. 4. 1919, č. j. 2347/ op. z 19. 4. 1919, č. j. 2505/ op. z 27. 4. 1919 a č. j. 2528/ op. z 28. 4. 1919.

Plány oboch generálov rešpektovali rozhodnutie ministra národnej obrany Klofáča, ktoré nariad'ovalo obsadiť časť Podkarpatskej Rusi, Miškovec, salgótarjánsku uhoľnú panvu a malo vytvoriť vhodné podmienky jednak pre odvrátenie nebezpečenstva hroziaceho prenikaním bolševizmu z Maďarska na Slovensko a tiež pre zabezpečenie priebežnej železničnej trate zo Štúrova (Párkany) cez údolie Ipľa, Lučenec, Miškovec, Košice, Čop a Užhorod. Celkove vojenský plán postupu predpokladal, že čs. armáda obsadí pridelené územie Podkarpatskej Rusi a spolu s rumunskou armádou vytlačia maďarské vojská od Karpát na juhozápad a zabezpečia splnenie územných požiadaviek ČSR i Rumunska voči Maďarsku. Proti možnej ofenzíve armády sovietskeho Ruska mala stáť prihrada česko-slovenského a rumunského vojska v Karpatoch, a proti ofenzíve maďarskej ČA z juhozápadu obrana čs. vojska na Novohradských vrchoch, Matre, Bukových vrchoch a na rieke Slanej. Slovensko tak malo získať strategicky výhodné hranice s Maďarskom. Celý postup čs. vojska mal byť koordinovaný s postupom rumunskej armády.¹⁰⁰

Čoskoro sa však ukázalo, že konkrétna situácia na medzinárodnopolitickom i vojenskom poli je omnoho zložitejšia a náročnejšia, než sa v plánoch predpokladalo.

¹⁰⁰Podrobnejšie pozri texty a prílohy La Campagne de Slovaquie (27 Avril-14 Aout 1919). Etat major general de l'armée Tchéco-Slovaque, 2e Bureau, N°0824/2. EM, Fevrier 1923, Texte. s. 15 – 19, Annexes: N°8, 8 bis, 8 ter, 8 quater, 9, 9 bis, 9 ter (VHA, Praha, MNO – Hlavný štáb, 2. odd., kr. 20, inv. č. 476).

M. HRONSKÝ: DIE WICHTIGSTEN POLITISCH-DIPLOMATISCHEN UND MILITÄRISCHEN
VORAUSSETZUNGEN BEI DER BILDUNG DER SLOWAKISCHEN GRENZEN
IN DEN JAHREN 1918 – 1919. TEIL II.

Dieser Beitrag knüpft an den ersten Teil des Aufsatzes frei an, der unter dem gleichen Titel in *Vojenská história*, II. Jahrgang, Nr. 3, 1998, S.29 – 46, veröffentlicht wurde. Der Kern des Aufsatzes behandelt den Zeitraum von Februar bis April 1919, in der Einführung geht er aber bis zu den letzten Monaten des Jahres 1918 zurück. Der Hauptziel des Beitrags ist auf Grund einer tieferen Forschung primären Materials diplomatischer Provenienz, das sich in tschechischen und slowakischen Archiven befindet, zur objektiven Erkenntnis komplizierter Fragen über die Bildung der slowakischen Grenzen an Ungarn im Jahre 1919 beizutragen.

In der Einleitung verweist der Autor auf die Wichtigkeit, aber auch Kompliziertheit, mit der sich die tschechische und slowakische Repräsentation auf die Ausarbeitung der Unterlagen zur Begründung ihrer Ansprüche konzentrierte. Diese wurden dann schriftlich in eine Form von 11 Denkschriften bearbeitet und an die Friedenskonferenz in Paris offiziell überreicht. Eine besondere Aufmerksamkeit widmet er den Vorschlägen, die mehrere Varianten der Lösung der definitiven slowakisch-ungarischen Grenzen in Hinsicht auf Memoranden Nr. 5 und 2 anboten. Diese Memoranden widmeten sich der Abgrenzung des Territoriums der Slowakei, besonders mit Rücksicht auf die Maximal-Variante der tschechoslowakischen Forderungen betreffs der tschechoslowakisch-ungarischen Grenze. Diese Variante wurde vor allem von Soldaten unterstützt und hat vor allem die strategischen Gesichtspunkte berücksichtigt. Dabei wurde als kategorische Bedingung der Existenz des selbstständigen tschechoslowakischen Staates von Anfang an betont, dass „die Grenzen der Tschechoslowakei nur an der Donau und in den Gebirgen von Karpaten strategisch sichergestellt werden“. Da der Höchste Rat schon auf seiner Sitzung am 9. Februar 1919 die Integrität Ungarns definitiv zurückgewiesen und die Slowakei für den integralen Bestandteil der Tschechoslowakei anerkannt hat, während den nächsten Verhandlungen ging es nur um die Grenzen der Slowakei. Mit ähnlichem Studium der tschechoslowakischen Forderungen wurde eine besondere Kommission für tschechoslowakische Angelegenheiten beauftragt, die am 27. Februar 1919 bestimmt wurde und dem Höchsten Rat einen Vorschlag betreffs der tschechoslowakisch-ungarischen Grenze vorlegen sollte.

Inzwischen hat sich aber die Situation der bolschewistischen Regierung von B.Kun in Ungarn kompliziert und aus sowohl Kommunikations- als auch militärisch-strategischen Gründen hat die tschechoslowakische Seite begonnen, mit der Unterstützung der französischen militärischen Mission an der Spitze mit General M. Pellé, die sich seit 13. Februar 1919 in der CSR befand, die Forderung der zweiten Demarkationslinie einzusetzen. Diese Frage ist sehr kompliziert, obendrauf treffen sich hier mehrere Einstellungen und offene Probleme. Der Aufsatz versucht dabei Antworten auf einige Fragen zu suchen, die für die Lösung dieses Problems wichtige Schwerpunkte darstellen. Sie führten sogar zur Erteilung des Gedenkbefehls des Verteidigungsministers V. Klofáč Nr.10807/op. vom 7. April 1919, in dem die Vorbereitung zur Besetzung der neuen Grenzen in der Slowakei angeordnet wurde. Diese Direktive ist als zweite Demarkationslinie ins Bewusstsein eingetreten. Auf Grund dieser Weisung haben dann die Generäle Hennocque u Piccione die Pläne der militärischen Operationen vorbereitet. Wie umsichtig sie waren, bzw. ob sich die konkrete Situation auf dem international-politischen Felde nicht komplizierter zeigte, als man in den Plänen angenommen hat, wird aber erst der dritte, letzte Teil des Aufsatzes versuchen zu beantworten.